

Niels Nielsen

SEDLER
BRUGT AF DANSKERE
UNDER
2. VERDENSKRIG

MØNTKLUBBEN POLETTEN
1998

INDHOLD

KONCENTRATIONSLEJRE og GHETTOER:

Danskere i tyske koncentrationslejre	143
Koncentrationslejre- og ghetto-udgivelser	147
Præmiebeviser	148
Buchenwald	149
Brabag	161
Junkers Flugzeug- und Motorenwerke	162
Langenwerke A.G.	163
Dachau	164
Dora - Sangerhausen	166
Ernst Heinkel A.G.	168
Flossenbürg	170
Neuengamme	172
Nordhausen (Mittelbau)	185
Ravensbrück	188
Sachsenhausen	194
Operation Bernhard	201
Auschwitz	213
Birkenau	216
K. L. Bu.	218
Gross Rosen	220
Stutthof	222
Mauthausen	225
Theresienstadt	229
Mühlberg	242
Krigsfangelejre	247
Port Kunda	250

KONCENTRATIONSLEJRE og GHETTOER

Kort over koncentrationslejrene, hvor der sad danskere.

Danskere i tyske koncentrationslejre

I det følgende afsnit beskrives de fleste af de sedler, koncentrationslejre og ghettoer, som danskere stiftede bekendtskab med under 2. Verdenskrig.

Mange af de viste sedler er nogle, som danskere har haft med hjem fra koncentrationslejre og ghettoer som en slags minde / souvenir.

Grundlaget for koncentrationslejrene var Hitlers dekret af 28. februar 1933, der tillod, at man kunne fængsle mennesker og holde dem indespærrede på ubestemt tid. Det kan selv den dag i dag vække rædsel. Sådan en magt er diktaturets symbol og vil altid blive misbrugt. Det blev det også i det nazistiske Tyskland. Op til rigsdagsvalget i marts 1933 gik nazisterne til aktion og fjernede de socialdemokratiske og kommunistiske ledere, der stod dem i vejen. Ved denne kendte metode skabtes den første koncentrationslejr den 22. marts 1933: "KZ Oranienburg".

Belægningen var i de første år næppe over 1000 fanger i de enkelte lejre, idet mange sad inde i en kortere tid blot for at få jaget en skræk i livet på dem. Nazisterne kaldte det opdragelse. I sin bog "Aufbau einer Nation" erklærer Hermann Göring, at det først og fremmest var kommunister og socialdemokrater, der blev anbragt i lejrene.

Den 30. juni 1934 kom "De lange knives nat". Her gik Hitler i aktion. Röhm og hans nærmeste medarbejdere inden for SA blev anholdt og skudt uden dom eller retslig undersøgelse.

Jødeforfølgelserne

En ny udvikling startede i Nazityskland. Den 15. september 1935 godkendte den tyske lovgivende forsamling enstemmigt Nürnberglovene, som ophævede jøders statsborgerskab, forbød ægteskaber mellem ariere og jøder og erklærede ægteskaber, der var indgået på trods af loven, for ugyldige. Man forbød ansættelse af jøder under 35 år samt talrige andre dekreter, der havde til formål at adskille og udelukke den jødiske befolkning. Jøder blev udelukkede fra restauranter, forretninger, offentlige steder og blev genstand for chikane og nedvurdering på alle måder i deres dagligliv. Året 1936 var et relativt roligt år for jøderne, fordi Tyskland var meget optaget af værtsskabet for Olympiaden. Og som værter for en international begivenhed var nazisterne klar over betydningen af at opretholde et civiliseret image, og derfor blev

jødeforfølgelsen og den antijødiske propagandahetz skruet lidt ned. Men de relativt rolige forhold ophørte samtidig med Olympiaden. Den 5. august 1937 gav Gestapo ordre til arrestation af de såkaldte bibelforskere, og natten mellem den 9. og 10. november 1938 er gået over i historien som "Krystalnatten". Nazisternes terror udviklede sig til en regulær terrorkamp mod Tysklands jøder. Påskuddet var hævn for mordet på en tysk diplomat i Paris, som man hævdede var begået af en polsk jøde. Det medførte drab, mishandling, udplyndring og ødelæggelse af jødisk ejendom. Ordet Krystalnat opstod på grund af den mængde af knuste glasskår, der lå på gaderne efter SA-folkenes rudeknusning. Den 16. november 1938 kom ordren om arrestation af jøderne, og på få dage blev over 10.000 jøder anbragt i koncentrationslejr.

Af Tysklands oprindeligt ca. 500.000 jøder var der i sommeren 1939 omkring 375.000 tilbage i landet, idet de øvrige havde benyttet sig af muligheden for at udvandre.

I slutningen af juli 1941 fik chefen for den tyske sikkerhedstjeneste, Reinhard Heydrich, til opgave af Göring at udarbejde et forslag til en "løsning" af jødeproblemet. I Wannseekonferencen den 20. januar 1942 deltog nazistpartiets top samt de implicerede dele af SS-ledelsen. Deltagerne traf beslutningen om "**die Endlösung**"- tilintetgørelsen af Europas jøder.

Koncentrationslejre

Af de mange lejre, der var blevet oprettede i løbet af de første år, voksede efterhånden Oranienburg, Dachau og senere Buchenwald frem som en slags hovedlejre. Oranienburg blev imidlertid til Sachsenhausen, og de tre nævnte lejre fik fordelingen af fangerne inden for hver sit område af Tyskland. Dachau dækkede Sydtykland, Buchenwald dækkede Midttykland, medens Sachsenhausen blev dækkende for Nordtykland, og fra disse lejre sendtes fangerne til andre lejre, som fungerede som en slags udekommandoer.

De år, hvor opbygningen af lejrene stod på, gav ekstra ubehageligheder for fangerne. De havde, mens byggearbejdet stod på, dårlige indkvarteringsforhold og dårlige forplejningsforhold. Foruden en rå behandlig blev fangerne udsat for modbydelige voldsmetoder og psykisk terror. De få, der slap fri og eventuelt i udlandet kunne fortælle om livet i lejrene, blev sjældent troet. Fangerne blev i lejrene regnet for en retsløs kaste, bunden af samfundets udskud. Heinrich Himmler udtrykker det klart i en artikel, som han skrev i januar 1937: *"Det vil være overmåde belærende for enhver at inspicere en koncentrationslejr. Når man en gang har set den, er man overbevist om, at ingen er sendt der uretfærdigt - at det er bærmen af forbrydere og dagdrivere. Naturligvis skelner vi mellem dem, der er der nogle måneder for opdragelse og*

dem, der skal blive der meget lang tid." Og han fortsætter: "Opdragelse består i disciplin - med disciplin menes orden. Orden begynder med, at de bor i rene barakker. Sådan noget kan i virkeligheden kun gøres af os germanere. Næppe nogen anden nation ville være så human, som vi er. Vaskning sker hyppigt. Folk bliver oplært til at vaske sig to gange dagligt og til at bruge en tandbørste. En ting, som de fleste af dem ikke kender til."

Med disse "smukke" ord søgte man fra nazistisk side at tilbagevise den udenlandske presses såkaldte hetz mod koncentrationslejrene. Allerede i april-maj 1933 var der udenlandske journalister - en nordmand, en svensker og et par amerikanere - på besøg i Oranienburg, hvor de kunne overbevise sig om denne nye humane form for resocialisering. Men som i dag vidste man også dengang, hvordan man kunne stikke blå i øjnene på mennesker, som ikke kendte til livet i sådanne indretninger.

Uden for Tyskland blev der dog skrevet mange artikler og bøger om lejrene (også i Danmark); men få forstod, hvor galt det stod til.

Med krigens udbrud i 1939 ser vi en helt ny og skæbnesvanger udvikling for koncentrationslejrene. Overfyldning af lejrene medførte en katastrofal forværring i ernæringssituationen. Men så kom der en midlertidig forbedring omkring foråret 1942, idet nazisterne fandt, at dér var en billig arbejdskraft, som man efterhånden manglede i krigsindustrien. Da krigslykken atter vendte, vanskeliggjordes forholdene atter, indtil det hele i slutningen af 1944 og 1945 endte i kaos og katastrofe for fangerne i koncentrationslejrene.

Der var samtidig sket en skæbnesvanger udvikling inden for koncentrationslejrene i 1943-45, idet man nu havde fået egentlige udryddelseslejre, hvis formål det først og fremmest var at skaffe sig af med uønskede individer. Menneskeudryddelsen gik især ud over de individer, som nazisterne hævdede tilhørte "mindreværdige racer", d. v. s. i første række jøder og zigeunere fra Østeuropa. De transporteredes til de nærmeste store lejre, hvor tilintetgørelsen fandt sted. Det var hovedsagelig Treblinka, Maidanek og Auschwitz, hvor antal af ofre ligger et sted mellem 4 og 5 millioner - eller mere forståeligt som mere end hele den danske befolkning.

Man var før eller siden næsten altid sikker på døden i en koncentrationslejr. Dels sorteredes nogle fra til hurtig tilintetgørelse, og lægerne benyttede fangerne til eksperimenter, der enten kunne stå i forbindelse med bekæmpelsen af sygdomme eller i forbindelse med forsøg i krigsindustrien. I Dachau undersøgte luftvåbenet, hvorledes lavt tryk og kulde virkede på mennesker, og her gjorde man også forsøg med forgiftede projektiler. Andre fanger blev udtaget til eksperimenter, der ofte havde dødelig udgang. Hertil kom så de hærgende sygdomme og de sadistiske straffemetoder, der ofte endte med døden.

Et kendt tilfælde - ud af mange - skal her omtales for at vise, hvor langt mennesket kan komme ud: Ilse Koch, der var gift med Buchenwalds kommandant. Hun lod kynisk fangerne undersøge, og de, der havde tatoveringer, blev bragt til revieret, og de med de smukkeste billeder nød den tvivlsomme ære at blive myrdet for Ilse Kochs skyld. Som ved kvæg trak man derefter huden af dem, garvede den, hvorefter den kort tid senere optrådte i kommandantens værelser som lampeskærm, bogbind, tasker el. lign. Hun blev den 14. august 1947 idømt livsvarigt fængsel.

Ved slutningen af krigen blev det et sandt helvede for fangerne i koncentrationslejrene. Når de allierede rykkede frem, foregik uhyggelige transporter fra de udsatte lejre til andre, der lå længere fra fronten. En transport på 2500 mand flyttedes således fra Sachsenhausen til Mauthausen. Ved ankomsten den 17. februar var kun omkring 1700 i live. I februar 1945 evakueredes også Gross Rosen lejren. Franskmanden Maurice Lampe og nordmanden Hans Cappelen beretter under Nürnbergprocessen: *"Vi startede i grupper på 2-3000. Der var SS-vagter på siderne. De var meget nervøse, næsten gale og mange drukne. Det var 10-12 graders frost. Efter 6-8 timers march blev vi læsset på åbne godsvogne med ca. 80 i hver. Her var vi omkring 5 dage uden mad eller vand, indtil vi nåede Dora-lejren i nærheden af Buchenwald. Mellem halvdelen og en tredjedel var døde. I vor gruppe, der startede med 2500-2800, var døde 1447 på toget."*

I alt har der været godt 5000 danskere i tyske koncentrationslejre og omkring 900 i tyske fængsler. Af fanger i tyske koncentrationslejre var ca. 3100 deporterede ved kollektive aktioner, nemlig politiet og gendarmerne, jøderne og kommunisterne samt de personer, der var arresterede ved gaderazziaer og lignende. Ca. 1900 blev deporterede som aktive modstandsfolk til koncentrationslejrene. Modstandsfolkene og kommunisterne blev udstyrede med en rød trekant foran fangenummeret. Det betød, at de var politiske fanger. Politiet og gendarmerne blev opfattet som krigsfanger i lighed med soldater fra de allierede styrker. Få danskere kom i de egentlige tilintetgørelseslejre.

Kilder:

En god information om danskere i koncentrationslejre er: Jørgen H. Barfods bog "HELVEDE HAR MANGE NAVNE". Frihedsmuseets Venners Forlags Fond. 2. udgave, 2. oplag 1995.

Forlaget Danmark, VERDENSHISTORIE, Tragediens anden del. Bind 18.

Koncentrationslejr- og ghetto-udgivelser

Der blev i over 30 koncentrationslejr og ghettoer anvendt specielle sedler, og i mindst en lejr anvendt mønter som betalingsmiddel.

Udgivelserne i nazilejrene kan groft deles i to grupper: Koncentrationslejr og ghettoer. Ghettoerne, som fortrinsvis lå i den besatte del af Østeuropa, var befolket af millioner af jøder, der var arresteret overalt i det besatte Europa. De ghettoer, hvori man ved, der har været udgivet sedler, er Litzmannstadt, Bielsk, Sokolka og Warszawa i Polen og Theresienstadt i Tjekkoslaviet.

Der kendes også mønter fra Litzmannstadt-Ghettoen.

Overalt i det tredje rige blev der oprettet koncentrationslejr. Generelt var penge - i forbindelse med disse steder - udformet og trykt meget simpelt.

Formålet med pengene var meget forskelligt fra sted til sted. I nogle tilfælde blev pengene brugt til at sløre nazisternes hensigter, mens de i andre tilfælde brugtes som en særlig "Præmie" (belønning) til enkelte af fangerne. De centrale myndigheder for koncentrationslejrene SS i Berlin udgav specielle interimsbeviser til lejrene. Et regulativ med titlen: *"Tjenesteregulativ for tildeling af begunstigelser til fangerne"*, dateret den 15. maj 1943, siger: At interimsbeviser kan tildeles fanger af en af følgende fire grunde: Flid, omhyggelighed, god opførsel eller udførelse af specielt arbejde.

Sedler fra udryddelseslejrene er meget sjældne, f.eks. Auschwitz og Mauthausen. I andre tilfælde er det ukendt, om der har været nogle, f.eks. i Treblinka og Chelmno.

Kilder:

Lance K. Campbells, "Prisoner of War and Concentration Camp Money of the 20th Century" (By Brn Press, 2. udgave 1993).

Albert Pick - Carl Siemsen, "DAS LAGERGELD der Konzentrationslager und D.P.-Lager 1933-1947" (1993 Heinrich Gietl Verlag - Regensburg).

Zvi Stahl, Jewish "Ghettos' and Concentration Camps' Monny" (1933-1945). (Richman Books, London 1990).

C. Frederick Schwan & Joseph E. Bolimg, "World War II Remembered" (BNR Press, East Second Street 132, Port Clinton, Ohio, USA).

Præmiebeviser

Et antal koncentrationslejre udgav sedler kendt som "Prämienschein" (præmiebeviser). Flere af disse sedler har samme udseende med undtagelse af navnet på lejren. Dette viser en vis indflydelse fra de centrale myndigheders side over for koncentrationslejrene, hvad angår sedlernes udseende. Disse præmiebeviser var ligeledes omfattet af "Tjenesteregulativ for tildeling af begunstigelser til fanger", og formålet var, at de skulle bruges til køb af cigaretter og andre indkøb i kantinen, eller til opsparingskonto og endog som betaling for bordelbesøg.

Sedlerne har "Prämienschein" som tekst tæt ved toppen af sedlen, enten foran eller bagved "Konzentrationslager", og navnet på lejren. Da flere af de officielle dokumenter har overlevet krigen, er flere oplysninger om disse præmiebeviser tilgængelige.

Buchenwald

En af de ældste koncentrationslejre i Tyskland var Buchenwald. Allerede i sommeren 1936 forberedte man opførelsen af en lejr i Thuringen i nærheden af byen Weimar. Buchenwald var - som alle andre koncentrationslejre - omgivet af et pigtrådshegn med stærkstrøm, og den havde langs dette 23 vagttårne med maskingeværer på øverste platform.

Den 16. juli 1937 kom de første fanger fra Sachsenhausen. Endnu på dette tidspunkt hed lejren Ettersberg. Ved årets udgang var der tilgået 2.912 mand, hvoraf de 48 allerede var døde. Den 28. juli blev der givet ordre fra Berlin, at lejrens navn fremover skulle være: Buchenwald.

I Østrig havde jødeforfølgelserne fundet sted i 1938, og dette år bragtes 20.122 nye fanger til Buchenwald. Østrigerne blev modtaget af SS-Obersturmführer Fredericks med følgende ord:

"Koncentrationslejren er intet sanatorium, den er heller ikke et tugthus. Her hjælper det ikke at mukke, det hjælper ikke at besvære sig. Her kræves kun lydighed og gennemførelse af alle befalinger uden knurren. Ingen skal bilde sig ind at kunne trodse vore befalinger. Vi har en stor sæk fuld af straffe for at kunne sætte vores vilje igennem, begyndende med pryglestraffe til skydning. Vort styre er strengt, og vi giver enhver, der tror, at han ikke kan holde det ud, det gode råd, straks at hænge sig. Strikken kan han til enhver tid få."

Disse ord kom til gælde helt til befrielsen.

I 1939 kom den første dansker til Buchenwald. Han var blevet arresteret i Prag den 1. september. Derfra blev han sendt til Dachau og derfra - midt i oktober - overført til Buchenwald. Der havde været 9 danskere i Buchenwald, inden det danske politi sendtes hertil i efteråret 1944. Den 19. september blev 1.960 danskere taget ved en razzia og ført til Neuengamme. Heraf var 1.930 politifolk eller personer, der havde tilknytning til politiet - ca. 30 var tilfældige civile - der var taget ved razzia den 19. april 1944 i København.

Den 29. september 1944 kom politifolkene i to hold til Buchenwald. Ved ankomsten til lejren måtte de aflevere deres eget gode tøj og fik i stedet udleveret det reglementerede fangetøj. De indlogeredes i staldlignende barakker, hvor sengestederne var hylder langs væggene i 4 etager. Sengene var 1,35 m i bredden, og på denne plads skulle der ligge 5 mand. Der opstod en stadig uro om natten, fordi fangerne efterhånden blev mere udsultede og som følge heraf ikke kunne holde på vandet, men måtte op 4 eller 5 gange for at lade vandet. Politifolkene klarede sig rimeligt godt i modsætning til mange andre nationers fanger. Dette skyldtes ikke mindst Røde Kors pakkerne, som de fik. Allerede den 12. november havde de fået udleveret Røde Kors tøj, så de kunne gå vinteren i møde, varmere og bedre klædt end de fleste andre. Som

eksempel kan nævnes jøderne, som politifolkene havde som naboer. Deres forhold var helt forfærdelige og nærmest umulige at beskrive. To danske politifolk beretter:

"Synet af jøderne kunne få en til at mene sig hensat til helvede. Disse jøder var bogstaveligt omvandrende lig og levende skeletter fyldt med stinkende, ulægelige og væskende sår, fortrinsvis på ben og fødder, og de medførte altid en stærk opsvulmen. I bedste fald var de forbundet med papir; ellers fandt de, hvis de var heldige, klude eller affaldspapir i en dyngede henkastet skrald. Mange af jøderne var ude af stand til at støtte på benene endsige at gå. Sommetider, når de kunne komme afsted med det, lod de ligene af kammeraterne ligge i køjerne for at få deres brødtildeling. Når vi bar vores madspande ud af barakken, faldt jøderne over os som vilde dyr for at få resterne."

Da Buchenwalds kommandant den 8. april 1945 gav den endelige befaling til lejrens evakuering, sendte den illegale militærorganisation sit nødråb ud i æteren: "Til de allierede, til general Pattons armé. Her koncentrationslejr Buchenwald. SOS. Vi beder om hjælp. Man vil evakuere os. SS vil tilintetgøre os." I morse udsendtes det på russisk, engelsk og tysk, og efter tre lange minutters venten kom svaret på engelsk: "KZ Buchenwald. Hold ud. Vi iler jer til hjælp. Den tredje armés stab."

Af nerveanspændelse og ophidselse besvimelede lejrens telegrafist.

Den 11. april stod vagterne endnu ved maskingeværerne på tårnene. Da alarmen pludselig lød, stormede de ud. Omgående trådte den illegale organisation i funktion, og kl. 15.30 kunne lejrkomiteen overtage den befriede lejr.

Den 13. april overtog den amerikanske hær lejren, og fangerne var helt frie. To dage senere inspiceredes den af general Patton, og den 21. april fik en engelsk parlamentsdelegation ved selvsyn et indtryk af nazismens dødslejre. Alt i alt havde der fra lejrens begyndelse været 238.380 fanger i lejren. Af disse var 158.543 sendt videre, og af de tilbageværende var 33.462 døde. Tallene omfatter dog kun de fanger, der fik nummer som hæftlinge.

Af de 1.930 danske politifolk i fangenskab døde ca. 80. De fleste af de overlevende danskere var før det ovennævnte nødråb blevet overført til Neuengamme og var på vej til Danmark og Sverige.

I forbindelse med hovedlejren var der adskillige underlejre, der brugte Buchenwaldsedler. Der var tre private firmaer, som brugte arbejdskraft fra Buchenwald, og de udstedte alle private sedler til fangerne. Disse sedler er sjældne. De tre firmaer er:

BRABAG

LANGENWERKE

JUNKERS FLUGZEUG - UND MOTORENWERKE

Buchenwald

Fg.

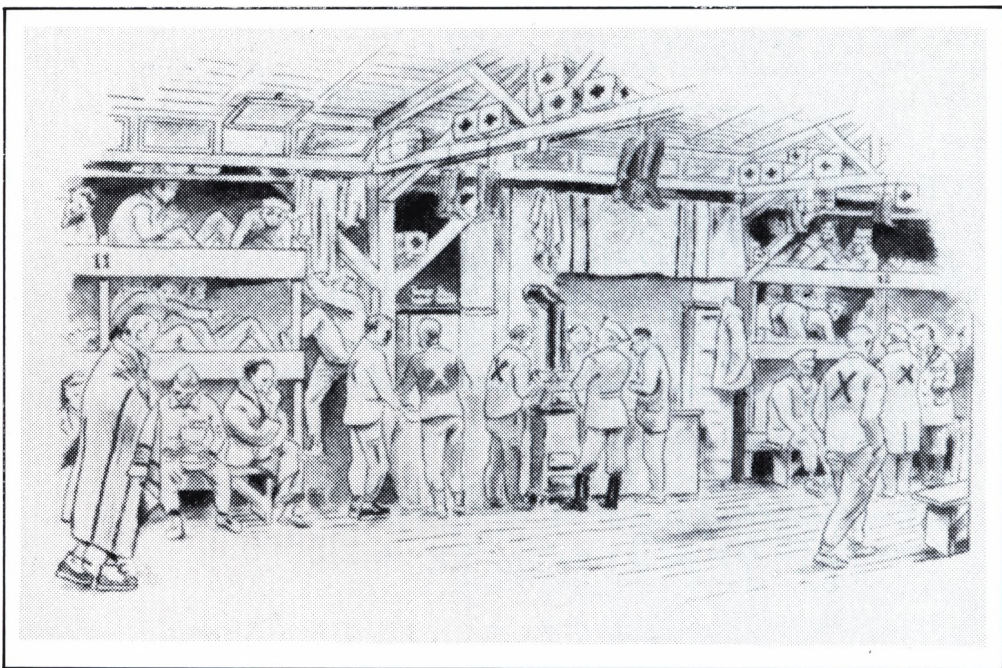
Nr.

*Baaret paa venstre Bryst
og højre Bukseben.*

K. J. 524-II.

Danske politibetjente efter de har fået deres uniformer tilbage.

To tegninger, tegnet af politifuldmægtig Ivar Thomsen, Aalborg.

Øverst et kig ind i den ene af de danske politifolks barakker. På hver af hylderne sover 10 mand - de har 27 cm at ligge på hver. Ved kakkelovnen bliver der ristet kartofler.

Nederst en tegning af lejrens primitive klosetter.

Aage Nielsen - en dansk politimand fra Buchenwald - fortæller:

"For den arbejdsindsats, vi ydede i de forskellige arbejdskommandoer, betalte der en ugeløn - størrelsen erindrer jeg ikke; men det var iøvrigt underordnet, idet pengene var uanvendelige uden for lejrens område. Det var særlige SS Standort-Kanti-mark, der kun kunne anvendes i de kantiner i lejren, som vi aldrig havde adgang til.

Gennem blockælstet lykkedes det en gang ugentlig eller sjældnere at købe et fad øl, og de, der ønskede det, betalte så for et krus øl. Det var ikke, fordi der var noget særligt ved øllet, men man havde trods alt den opfattelse, at der dog var en smule næringsstof i det, og tillige var det rart at få noget drikkeligt udover morgensuppen.

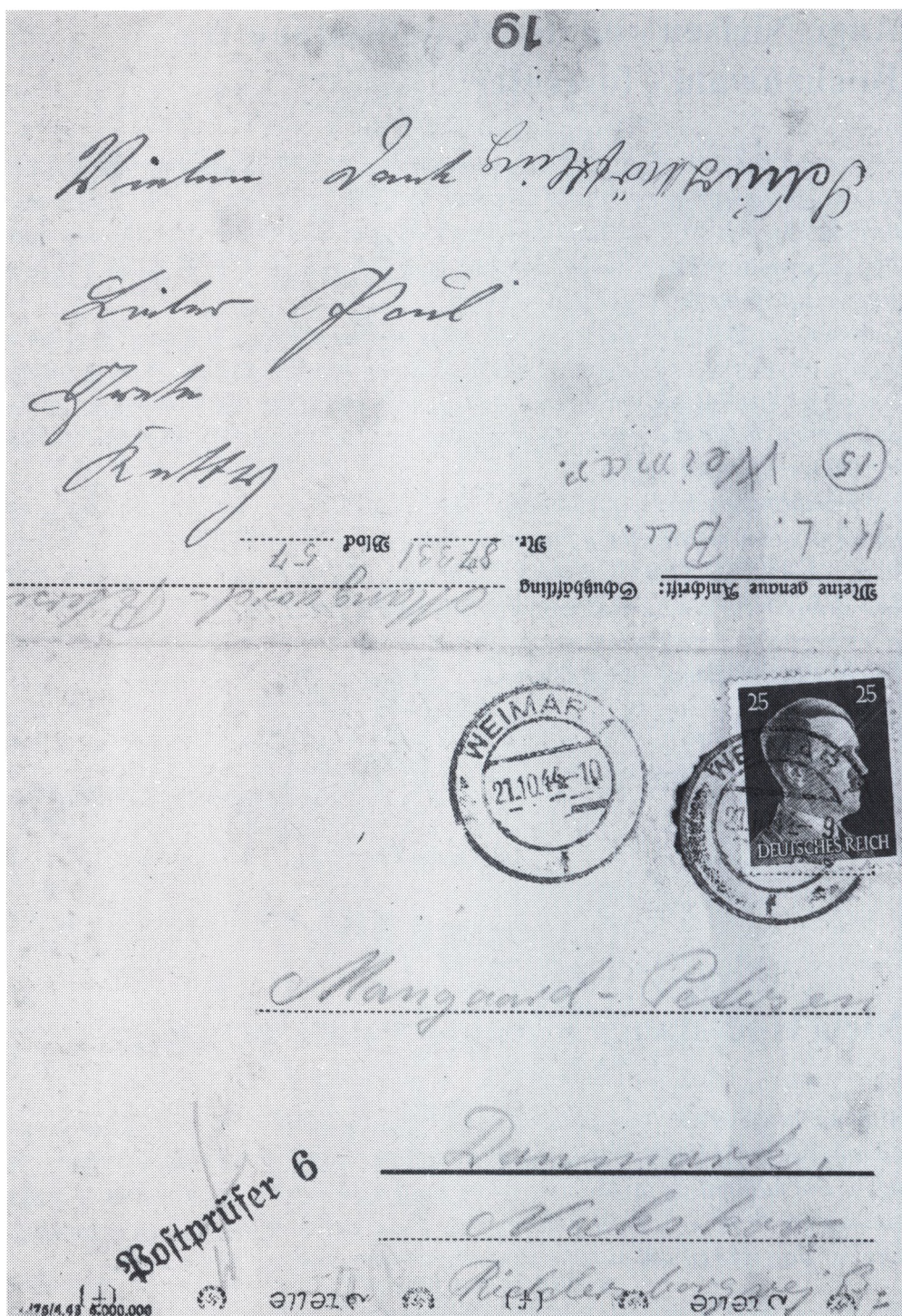
Som betalingsmiddel i forbindelse med det, som hed at "organisere", var pengene uden værdi; her måtte andre ting til: CIGARETTER var "hård valuta" - DANSKE KRIGSCIGARETTER FRA RØDE KORS PAKKERNE VAR UOVERTRUFNE BETALINGSMIDLER I KZ-LEJRENE.

Kilde: Aage Nielsen: Fange dog fri.

Niels Hoe - fange i Buchenwald - fortæller:

Alle os internerede - oppebar en vis løn for vort arbejde. Onsdag var lønningssdagen i Buchenwald, og min lønning udgjorde to eller tre mark om ugen. Det kan måske forekomme en og anden gådefuldt, hvad vi kunne bruge møntsorter til på et sådant sted; men de fleste penge gik til køb af cigaretter. Det var dog ikke tilladt at købe ubegrænset; rationen var ti om ugen.

Kilde: Niels Hoe: FANGE I BUCHENWALDE.
Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, København 1945.

Brev hjem til familien skulle skrives på udleveret brevpapir.
 (Brev fra fange 87331, Mangaard-Petersen, til Buchenwald 5. okt. 1944).

Der Tag der Entlassung kann jetzt noch nicht angegeben werden. Besuche im Lager sind verboten. Anfragen sind zwecklos.

Auszug aus der Lagerordnung:

Jeder Häftling darf im Monat 2 Briefe oder Postkarten empfangen und absenden. Eingehende Briefe dürfen nicht mehr als 1 Seite à 15 Zeilen enthalten und müssen übersichtlich und gut lesbar sein. Briefsendungen sind nur durch Postanweisung zulässig, deren Abschnitt nur Vor-, Zuname, Geburtsort, Häftlingsnummer trägt, jedoch keinerlei Mitteilungen. Geld, Fotos und Bildereinschlüsse in Briefen sind verboten. Die Annahme von Postsendungen, die den gestellten Anforderungen nicht entsprechen, wird verweigert. Unübersichtliche, schlecht lesbare Briefe werden vernichtet. Im Lager kann alles gekauft werden, Nationalsozialistische Zeitungen sind zugelassen, müssen aber vom Häftling selbst im Konzentrationslager bestellt werden. Lebensmittelpakete dürfen zu jeder Zeit und in jeder Menge empfangen werden.

Der Lagerkommandant

Lieber Vater und Mutter!
Ich bin hier ganz gesund und
im besten Gemütszustand. Dank
für das mir von Home zugesandte
Paket, über das ich mich gefreut
habe. Hoffe das ich bald weitere
Pakete bekomme, enthalten: Tabak,
Zigaretten, Schokolade, Kuchentrocken,
Zucker, Kaffee, Milch und Schokolade
etc. Keine Kleider, Gewicht jedes
Pakets bis ca. 10 Kg. Die Pakete
sind beim roten Kreuz genügend.
Briefe dagegen, können nur
auf dem gewöhnlichen Weg geschickt
werden, müssen aber auf Deutsch
geschrieben werden. Grüsse von
Paula

Løvet på brevpapiret var et uddrag af lejrreglementet.

Breve skulle være skrevet på tysk, da de ellers blev tilintetgjort af censuren.

Sedlerne

Der findes to hovedtyper af sedler fra Buchenwald. De er 107 x 77 mm og uden vandmærke. Mange af sedlerne fra Buchenwald har spor af brandskader i kanten. Det skyldes, at umiddelbart før amerikanerne befriede lejren, blev mange sedler bundtet og brændt for at ødelægge dem. Men dette lykkes langt fra helt.

Type 1: Der findes tre værdier af denne type seddel. Øverst til venstre **SS - Standort-Kantine** herunder **Buchenwald**, diagonalt over forsiden er trykt **Außenkommando** i højre hjørne **WERTMARK** herunder **RM.** (værdiangivelse), i venstre side et løbenummer.

Disse sedler blev også brugt som betaling for markarbejde i mange af de adskillige hundrede udendørs arbejdslejre. Nogen af sedlerne har på forsiden overstemplet navnet på disse underlejre. Den viste seddel, som er overstemplet **SS-Ko. Rottleberode**, er brugt i en tilstødende lejr til Buchenwald med dette navn. Der eksisterer et sted mellem 10 og 15 forskellige navne på arbejdslejre, som er overstemplede.

Vurderingspriser

RM. -.50, grøn

RM. 1.-, blå

RM. 2.-, rød

1+ / VF

400.-

400.-

350.-

1 / F

250.-

250.-

200.-

Prisen for overstemplede sedler kan være fra 50 til 300 kr. højere end vurderingsprisen. Sedler overstemplede SS-Ko. Rottleberode er ret almindelige.

Overstemplede

KD 53

Waffen SS K.L. Buchenwald Arbslg. Altenburg

K.L. Buchenwald Arbeitslager Sonnenburg-West

Kommando HASA Leipzig 0, Tel 64111

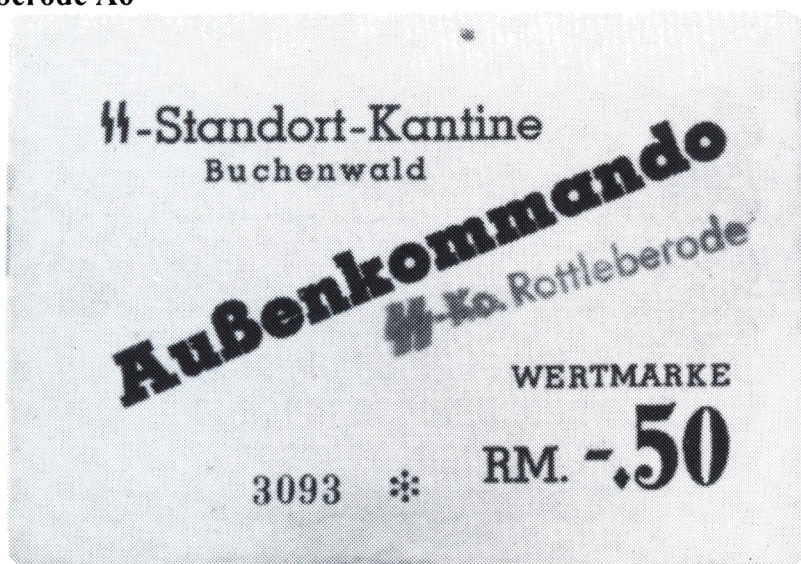
Muna-Oberndorf Post Hemsdorf

Schwerte (Ruhr)

SS-Ko. Rottleberode (SS-Kommando)

SS-Ko. Rottleberode A5

SS-Ko. Rottleberode A6

Type 2: Øverste linie **SS-Standort-Kantine - Buchenwald**, på midten **RM.** (værdiangivelse) **RM.** nederste venstre hjørne **WERTMARKE** i højre hjørne et løbe nr.

Lige ben på **M.**

Skrå ben på **M.**

Vurderingspriser	1+ / VF	1 / F
RM.-.50, grøn	350.-	200.-
RM. 1, blå	300.-	150.-
RM. 2, rød	300.-	150.-
RM. 3, brun	550.-	350.-

Denne type seddel ses sjældent med overstempling.

Denne type seddel findes i to variationer, med lige ben på **M** og med skrå ben på **M**.

Revierstue, hvor udhungrede fanger ligger anbragt i ikke mindre end fire etager.

Hundrede af fortrinsvis krigsfanger fra de allierede hærstyrker på marchstur.

Brabag

Brabag-lejren var beliggende i Boehlen og Troeghlitz i Tyskland og var to underafdelinger af Buchenwald. Brabag Brunkul-Benzin A.O. var et industriselskab, som brugte fanger fra Buchenwald som arbejdskraft i fremstillingen af olie og kul.

Det har ikke været muligt for mig at få en bekræftelse på, om der har været danskere i denne udekommendo.

Sedlerne

Der er udgivet 3 typer af sedler, som er meget simple. Alle 3 typer af sedler er meget **sjældne** og derfor ikke prissatte.

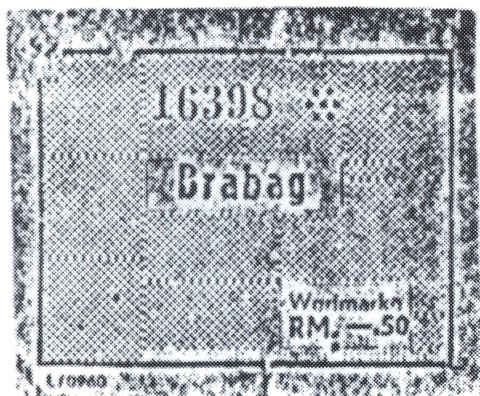
Type 1: Sedlerne er fremstillet af tynd pap og måler ca. 65 x 52 mm. Øverste linie et serienummer (**16398**) og en stjerne, herunder **Brabag**, i nederste venstre hjørne trykkerens nummer **L/0960**, i højre hjørne **Wertmark RM. -.50** grøn eller **RM. 2.-** hvid.

Type 2: Lille firkantet seddel, fremstillet af tyndt pap, der måler ca. 31 x 31 mm. På øverste linie står der **BRABAG**, herunder **Bohlen**, midt på sedlen **Wert 50 Rpfg.** Nederst på sedlen serienummer **70293**. Der kendes kun en værdi.

Bagsiden: **DURCH I WACHE entwertet.**

Type 3: Rektangulær seddel, fremstillet af tyndt pap. Øverste linie **BRABAG Bohlen** med en vandret linie under, på midten **Wert**, derunder **2 Rpfg.** venstre kant perforeret.

Der kendes kun et eksemplar. (1989).

Junkers Flugzeug- und Motorenwerke

Junkers Flyvemaskine- og Motorfabrik A.G. var et privat firma, som fremstillede flyvemaskiner og automobiler. Deres afdelinger lå i Schönebeck og Bad Langensalza. De beskæftigede fanger fra Buchenwald i deres afdelinger fra marts 1943 til april 1944.

At det ikke var lutter idyl at komme til at arbejde for Junkers, kan de to beretninger her belyse:

I Halberstadt var der en af Junkers mange våbenfabrikker. En af de civile arbejdere fra byen, der arbejdede i Junker sammen med häftlingene, har fortalt om de udhungrede og mishandlede häftlinge, de arbejdede sammen med. Der var hver dag rigelig middagsmad til disse civile arbejdere; men det var umuligt for dem at give dette overskud til häftlingene. "Altid blev det forhindret af Kapoen, der lod maden bringe til svinene, hvor den, som han mente, gjorde bedre nytte; thi det var knapt med svin, men ikke på häftlinge." Nogle häftlinge skulle bl.a. rense latrinerne. Da Kapoen en dag fandt urenlighed her, blev den pågældende häftling tilkaldt. "Han stod ligbleg for ham med huen i hånden. Kapoen tog ham og pressede hans ansigt ned i den med ekskrementer og urin fyldte latrintønde, så han var nær ved at blive kvalt." De to civile fanger, der overværede det, kunne ikke mere tilbageholde deres afsky og skreg de værste skældsord mod Kapoen. Dennes svar var dog blot: "Vær I glade for, at jeg ikke angiver jer, ellers går det jer i morgen som ham her i dag."

(Beretning af Fritz Schmidt i W. Bartel).

Sedlen

Fabrikken, der udgav denne seddel, menes at have været beliggende i Bad Langensalza. Der kendes kun en enkelt 1 Reichsmark seddel, og den blev solgt på en tysk auktion i 1991 for 3000 DM. Sedlen er fremstillet af tyndt pap og grøn med sort tryk, den måler ca. 69 x 62 mm.

Øverst i højre hjørne kontrolnummer, herunder **Gutschein über RM 1.00**, nederst i højre hjørne **zum Einkauf von Waren in der Lager-Kantine**, i venstre side bomærke, helt nede i venstre hjørne trykkerens mærke **3.1944/36.000**, der indicerer, at sedlen er fra marts 1944 og at der blev lavet 36.000 stk.

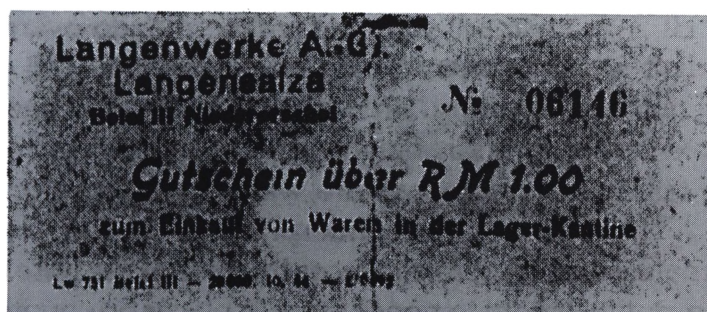
Langenwerke A.G.

Langenwerke A.G. var et privat firma, forbundet med Junkers, som lå i Niederorschel med hovedafdeling i Langensalza. Fabrikken brugte fanger fra Buchenwald fra september 1944 til april 1945.

Sedlen

Af denne seddel kendes kun en værdi RM 1.00, og det antages, at der ikke eksisterer over 10 stykker, så sedlen er **sjælden**. Sedlen måler 95 x 40 mm.

Øverste venstre hjørne **Langenwerk A. G.**, herunder **Langensalza**, tredje linie **Bolel III Niederorschel**, i øverste højre hjørne kontrolnummer, midt på sedlen **Gutschein über RM 1.00**, herunder **zum Einkauf von Waren in der Lager-Kantine**, nede i venstre hjørne trykkerens mærke **Lw 751 Bolel III - 20.000. 10. 44 -** Sedlen er fra oktober 1944 og fremstillet i 20.000 stk.

Dachau

Allerede i marts 1933 meddeltes det officielt, at man ville indrette en lejr nord for München til 5000 mennesker. Meddelelsen var underskrevet af Heinrich Himmler.

Dachau var prototypen for Nazitysklands koncentrationslejre. Foruden hovedlejren var der over 165 udendørs arbejdslejre.

Dachau er et eksempel på, hvor grundig nazisterne søgte at tilsløre, hvad der foregik i lejrene. Det har været vanskeligt at finde ud af, hvor mange fanger, der har været i lejren. Men det menes at være over 225.000 mennesker. En præst, der har siddet i Dachau, har søgt at efterforske tallet på de døde og er nået til et resultat på omkring 70.000 dødsofre.

I Dachau samlede man præster fra alle nationer. Den 19. december 1944 blev 52 præster sendt afsted fra Neuengamme til Dachau. Heriblandt var 3 danskere. Og den 15. januar overførtes alle præster til to specielle præsteblokke, ialt omkring 1450.

Den første dansker kom til Dachau i september 1939. Flere hundrede danskere har været igennem denne lejr, og af dem døde mange.

Foråret 1945 var et sandt helvede for fangerne. Man frygtede selv det at komme på revieret. Alene her døde 3-4.000 hver måned, og i de første 14 dage efter lejrens befrielse døde yderligere 1433.

Alle skandinaver blev afhentet den 23. marts 1945 af de svenske Røde Kors biler, som stod uden for lejren. De førtes til den skandinaviske lejr i Neuengamme og derefter videre sammen med de øvrige fanger til Sverige.

Himmlers ordre om tilintetgørelse af lejren og dens indbyggere blev forhindret af den tidligere lejrkommandant Weisse, og da amerikanerne ankom den 29. april, overgav de fleste vagtposter sig uden kamp.

Fangekolonne i Dachau.

Sedlerne

Sedlerne fra Dachau er fremstillede af tyndt papir i 1944. Størrelsen er ca. 75 x 50 mm.

Prämienschein, hvoraf nogle har forskellige overstemplinger, findes i 5 værdier:

Øverste linie **Konzentrationslager Dachau**, anden linie i teksten **PRÄMIENSCHIN**, tredje linie **Häftling Nr.** Herefter otte vandrette linier, hvor nummeret på den fange kunne skrives, hvortil sedlen blev udstedt. Mange bevarede sedler er med håndskrevet fangenummer og/eller dato. På fjerde linie **WERT : RM.** (værdiangivelsen). Nederste venstre hjørne har trykkerens beskrivelse: **Ausgegeben am: Prämienschein verfällt 14 Tage nach Ausgabedatum**, herunder forskellige numre, **VI/100 X. 44 1285** eller **N 1285/V. 100/X. 44** samt flere andre. I højre hjørne er der et løbenummer, *Nr.*

Vurderingspriser

RM. 0.50, rød

RM. 1.-, grøn

RM. 2.-, gul

RM. 3.-, beige

RM. 4.-, grøn

1+ / VF

2.800.-

2.800.-

3.200.-

3.200.-

Sjælden

1 / F

2.100.-

2.100.-

2.200.-

2.200.-

Sjælden

Dora - Sangerhausen (Mittelbau)

Koncentrationslejren Dora - eller som den også blev kaldt - Sangerhausen lå ved Nordhausen i Harzen og var oprindelig en udekommando fra Buchenwald. I oktober 1944 blev den en selvstændig koncentrationslejr. Fangerne arbejdede her med at bryde tunneler ind i bjergene, og de, som kom til dette arbejde, fik aldrig frisk luft.

En dansk fange Sigfred Larsen, nr. 75.131, skriver: "*Vi kom heldigvis til at lave bomber med det samme i Halle 41. Det var en hal, hvor bomberne blev kontrollerede. Lejrledelsen var hård og brutal. For at styrke diciplinien var det ikke ualmindeligt, at man udtog 150-200 mand frem for at give dem 25 slag bagi. Hængning var heller ikke ualmindeligt. Det foregik ved, at 18 stropper var fastgjort til en jernbjælke, der igen var fastgjort til en kran. De dødsdømte stod herefter en halv times tid under bjælken med stroppen om halsen, før man lod kranen hæve bjælken, så de blev hængt. Henrettelsen foregik som regel ved 4-tiden, og de døde fik lov til at hænge der til ved 10-tiden, således at både holdet, der gik fra arbejde kl. 9, og det nye hold, der kom ned, måtte passere forbi dem. Ved den første, jeg så, var der 8 mand og ved den anden 18 mand. Lejren var et sandt helvede af lus, og hveranden måned måtte lejren afluses. De sidste måneder, da lejren overfyldtes af evakuerede fra andre lejre, var særlig frygtelige.*"

Mange danskere har været gennem denne lejr.

Sedlerne

Der er mindst tre værdier af sedler fra Dora, og de er alle trykt på tyndt papir. De måler 62 x 52 mm og er uden vandmærke. I øverste venstre hjørne **No** (kontrolltal), midt på i firkantet **KL Bu Dora**, nederst i venstre hjørne **Serie** (bogstav), i højre hjørne **Wertmarke RM. 1.00, RM. 2.00 og RM. 3.00**

Vurderingspris

RM. 1.00, orange/rød

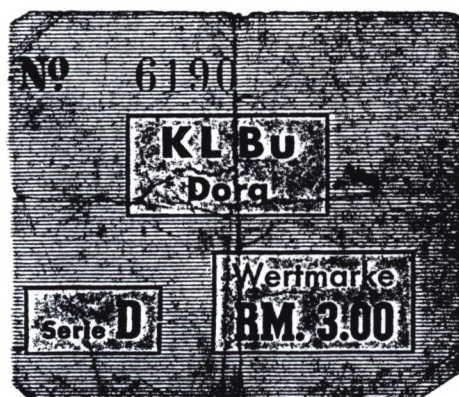
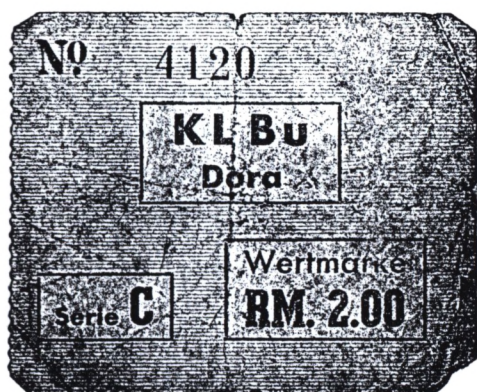
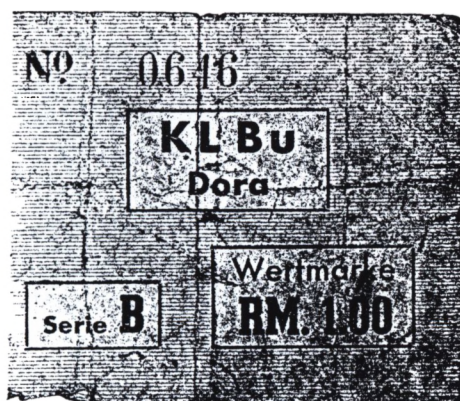
RM. 2.00, lysegrøn

RM. 3.00, brun

Sjælden

Sjælden

Sjælden

De tre viste sedler fra Dora er
hjembragt ar Arved Jensen.
(Buchenwald fange nr. 85536).

Ernst Heinkel A.G.

Ernst Heinkel A.G. i Oranienburg var et privat firma, der brugte fanger fra Sachsenhausen til at arbejde med produktionen af flyvemaskiner. Det var også den største af Sachsenhausens udekommandoer; omkring 7000 fanger arbejdede her. Ernst Heinkel var en af de få virksomheder, der belønnede deres "arbejdere" med sedler til brug i den nærliggende lejr. Der har været ca. 15-20 danskere på fabrikken.

Sedlerne

Sedler udgivet af Ernst Heinkel A.G. er fremstillet i 1943 på tyndt papir og måler 59 x 46 mm. De er udgivet i 5 værdier, 25, 50 Pfennig og 1, 2 og 3 Mark. Firmaets logo - et vinget H - er øverst på sedlerne. Herunder et stort **KL ERNST HEINKEL** (KL er en forkortelse af koncentrationslejr) på næste linie **AKTIENGESELLSCHAFT WERK ORANIENBURG**. Herunder **WERK ORANIENBURG**, på fjerde linie **Wert-Marke RM** og værdien. Nede i venstre hjørne **HWO 85-61-1**, **HWO 85-62-1**, **HWO 85-64-1** eller **(12) 85/106/1 100000 C/1902**

Vurderingspriser

	1+ / VF	1 / F
RM -.25, grøn	2.200.-	1.200.-
RM -.50, grøn	2.200.-	1.200.-
RM 1.00, blå	2.200.-	1.200.-
RM 2.00, gul	2.200.-	1.200.-
RM 3.00, rød	2.200.-	1.200.-

Flossenbürg

Lejren blev grundlagt i maj 1938 og beliggende i Bayern, tæt ved den tjekkiske grænse og opført efter modellen fra Ravensbrück; men først fra 1940 steg antallet af fanger stærkt. Lejren havde både mænd og kvinder, der arbejdede i et nærliggende stenbrud og delvis blev sendt på arbejde i industrivirksomheder. Hovedlejren havde ca. 60 udendørs arbejdslejre underlagt sig. Den 15. april 1945 var tallet nået op på 45.830 fanger. Det var også denne dato, lejren evakueredes, og nogle af fangerne blev sendt til Dachau og senere videre sydpå. Af de godt 45.000 fanger, der evakueredes fra Flossenbürg, overlevede imidlertid kun nogle få tusinde. Alene i de sidste 12 måneder før befrielsen døde i Flossenbürg og dens udekommandoer over 16.000 mænd og kvinder (ifølge lejrens egen protokol).

Flossenbürg blev befriet af amerikanske styrker i april 1945.

Der har siddet flere danske mænd i lejren. To danske kvinder blev sendt til en af Flossenbürgs udekommandoer, en arbejdslejr ved navn Helmbrecht, som var en våbenfabrik, der lå 20 minutters gang fra lejren.

Sedlerne

Der findes to typer sedler fra Flossenbürg. Prämienschein, der er lavet af papir og pap, og måler 75 x 50 mm.

Type 1. Serienummer øverst midt på, nedenunder **Konzentrationslager Flossenbürg**, i næste linie **PRÄMIENSCHIN**, derefter en række vandrette linier, nederst midt i en ramme **Wert: RM - .50**, og nede i venstre hjørne trykkerens mærke **1452**.

Type 1b. Har nederst midt i en ramme **Nennwer: RM 1.-**, og er lavet af pap, ellers det samme som type 1.

Type 2. Denne seddel er lavet af pap, udgivet 1944 og signeret af Flossenbürgs kommandant. Foroven **Prämienschein Über RM 1.-**, herunder **Konzentrationslager Flossenbürg**, midt på en cirkel med **D. St.** i midten. Nederst i venstre hjørne trykmærke: **KL/101 11 . 44/1.000.000**.

Vurderingspriser

RM -.50, rød

RM 1.-, gul

RM. 1.-, blå (type 2)

1+ / VF

2.800.-

2.100.-

1.650.-

1 / F

2.000.-

1.500.-

1.000.-

Neuengamme

Denne lejr var beliggende nær ved Hamburg og var en af Tysklands største koncentrationslejre, som rummede 90.000 deporterede. Lejren var i brug fra juni 1940 til maj 1945. Fra Neuengamme fordeltes fangerne til de mere end 35 udekommandoer, ofte i et antal på 70-80, men af og til i store grupper på over 200.

Langt det største antal danske fanger kom i første omgang til Neuengamme. Allerede i 1943 kom enkelte danskere hertil fra tyske fængsler. Det var arbejdere, som havde arbejde i Tyskland, og som var kommet i konflikt med bestemmelserne - politisk eller kriminelt. Den 14. september 1944 kom 13 fanger som den første danske transport. Disse tretten var "Polizeihäftlinge". Den 23. september 1944 kom de danske politifolk (ialt 1930) til Neuengamme; men efter nogle få dage blev de sendt videre til Buchenwald. Nogle af de 30 civile, der fulgte med politiet, forblev i Neuengamme.

Ialt kom - foruden politifolkene - mere end 1600 danskere direkte til Neuengamme. Af disse døde mange.

I april 1945 førtes på Folke Bernadottes initiativ størstedelen af de i Tyskland internerede danskere og nordmænd - bl.a. det danske politi - til Neuengamme, hvorfra 4200 danskere og nordmænd af en svensk/dansk Røde Kors-indsats flyttedes til Danmark og Sverige.

De øvrige fanger blev befriet af britiske tropper i maj 1945.

Sedlerne

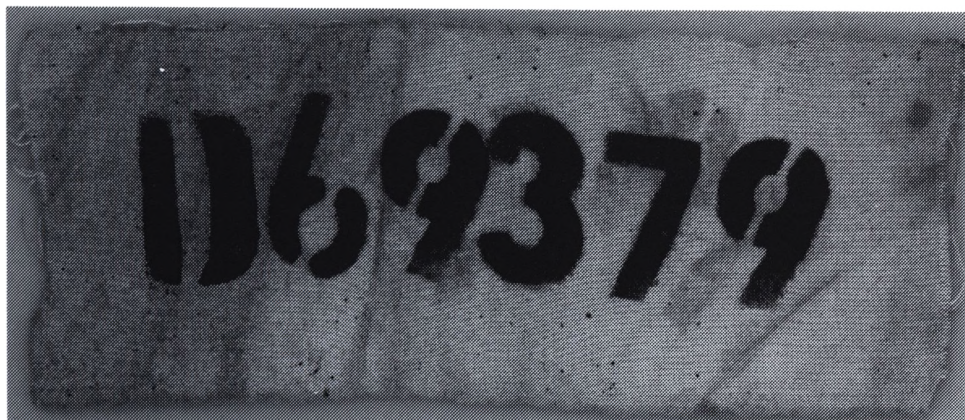
Fra Neuengamme er de eneste kendte sedler "Prämienschein". De findes i utallige overstemplinger. De er alle af pap og måler omkring 70 x 50 mm. Der kendes to typer:

Type 1: Øverste linie i teksten lyder: **Konzentrationslager Neuengamme**, anden linie: **Prämienschein** og tredje linie: **Wert: RM** (værdiangivelse). Trykkerens mærke er i nederste venstre hjørne: **10 000. 10. 43. E/0606** eller **E/0606** samt **KL 100 8.44./500.00**

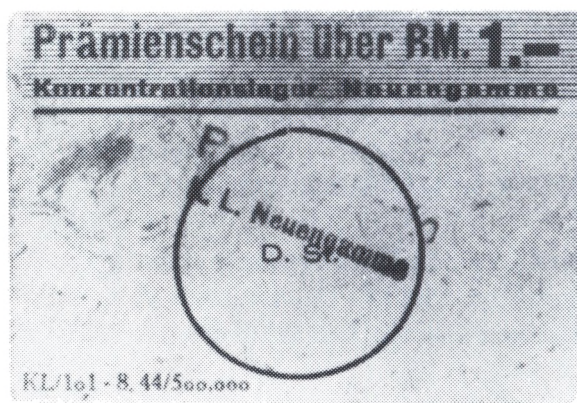
Type 2: Øverste linie i teksten lyder: **Prämienschein über RM** (værdiangivelse), anden linie **Prämienschein**, tredje linie: **Konzentrationslager Neuengamme**. Cirkel på midten af sedlen med **D. St.** i midten. Trykkerens mærke i nederste venstre hjørne: **KL/100 - 11.44/1.000.000**

De to viste sedler er hjembragt af Kjeld Christian Larsen, der kom til Neuengamme den 14. januar 1945.

Kjeld Christian Larsens fange nr. D 69379 i Neuengamme.

Vurderingspriser	01 / EF	1+ / VF	1 / F
RM 0.50, tyrkis		2.300.-	1.400.-
RM 1.00, hvid		2.300.-	1.400.-
Type 2.			
RM. -.50, gul/brun	2.200.-	1.800.-	1.200.-
RM. 1.-, blå		2.300.-	1.400.-

J. Lorenz
Enu

DANSK RØDE KORS

AMALIEGADE 18
KØBENHAVN K.
/JK.

Den 19.1.45.

Til
Kjeld Christian Larsens Familie
H.V. Rolstedsvej 3,
V.-

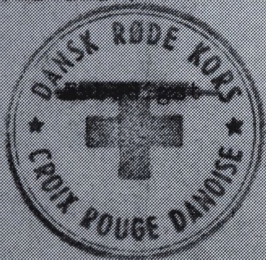
Dansk Røde Kors beklager at maatte meddele, at paa en D.D. fra det tyske Sikkerhedspoliti modtagen Liste over danske Internerede, der fra Vestre Fængsel den 13.1.45. er blevet overført til Tyskland, findes opført

Kjeld Christian Larsen f. 30.7.22 Kbhvn,
H.V. Rolstedsvej 3, Kbhvn,

Det maa formodes, at Bestemmelsesstedet i Tyskland er Neuengamme ved Hamburg.

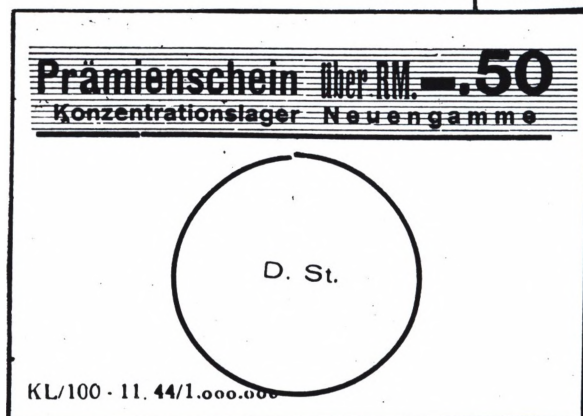
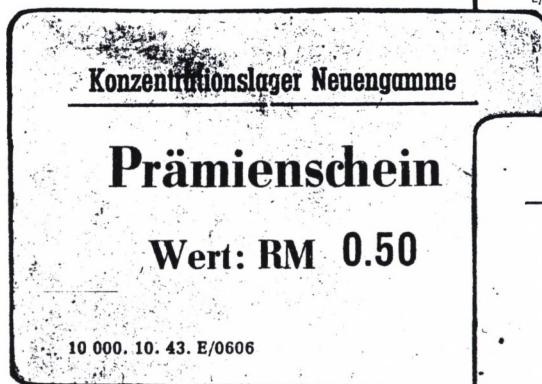
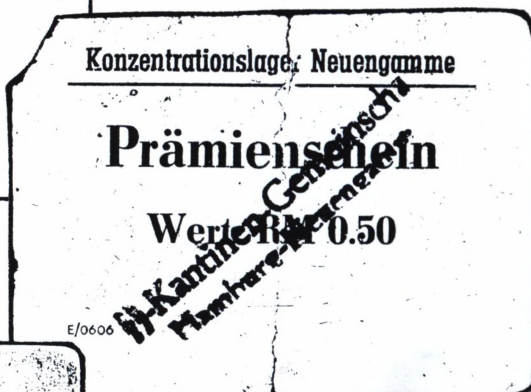
Man skal oplyse, at efter de gældende Regler vil der ikke kunne tilskrives den Internerede, før denne har meddelt sig og opgivet sit Interneringsnummer.

Fra Dansk Røde Kors vil der til de Danske i Neuengamme blive sendt 3 maanedlige Levnedsmiddelforsyninger saavel som nødvendige Beklædningsgenstande.

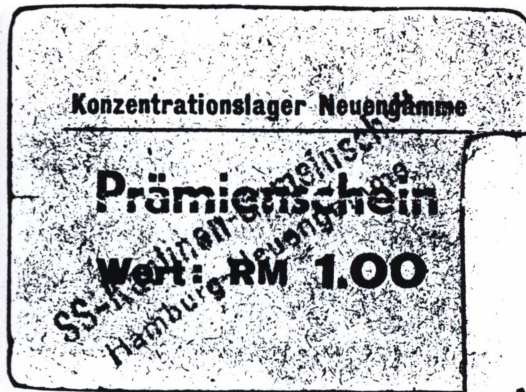
DANSK RØDE KORS, meddelelse til familien.

Collage af Præmienschein - Wert: RM 0.50

Frihedsmuseets samling
København.

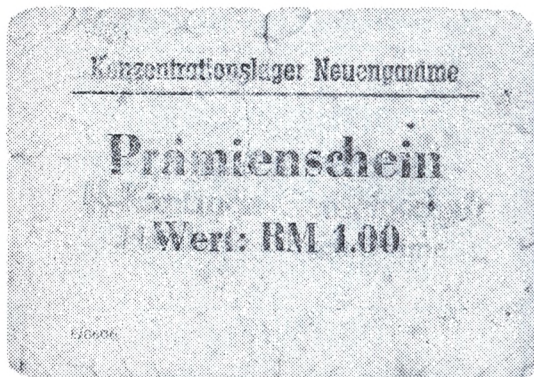
Collage af Præmienschein - Wert: RM 1.00

Frihedsmuseets samling.

Mit ophold i Neuengamme

af Alex Binneballe, fange 68.391
til Neuengamme
den 22. december 1944

Under mit ophold i Neuengamme kom jeg på uforklarligvis i besiddelse af den viste seddel Prämienschein Wert: RM 1.00, og fik den med hjem på ligeså uforklarligvis. Kun en gang var jeg med nogle kammerater i den såkaldte "Kantine" - et udsalg, hvor nogle kriminelle overfanger udendørs mellem et par barakker havde opstillet to ulækre trætønder, hvorfra de solgte henholdsvis halvgærede rødbeder og noget såkaldt halvgæret øl. Begge varettyper var utvivlsomt kasseret af handlende i Hamburg, og pengene (prämienschein), gået i lommerne på SS, bortset fra lidt småmønt til overfangerne.

Man havde i barakken intet sted, hvor noget som helst kunne opbevares. Vi sov fire-fem mand i to sammensatte 3 etagers køjer. Vi måtte sove fuldt påklædt og med fodtøj, og dog kunne man risikere, at være blevet bestjålet for et eller andet i nattens løb. Mistede man f.eks. fodtøjet, kunne det betyde livet, for nyt kunne ikke fremskaffes, med mindre man havde noget at bytte med - f.eks. ens sparsomme madration.

Barakkerne var byggede til et par hundrede mand, men vi var 7-800. Luften var ubeskrivelig. Kosten - roesuppe hang overalt. Hertil fangernes forskellige sygdomme og lidelser, hver nat og dag sine døde.

Belægningen bestod af mennesker fra så at sige samtlige nationer i krigen.

Nattero kendtes ikke, syge og døende jamrede sig, mange græd højlydt, ikke mindst når de efter at have forrettet deres nødtørft i køjen, blev smidt på gulvet af køjekammeraterne. Ustandselig var der en eller anden, der krøb henover en på vej til latrinen. Størsteparten led af Scheisserei (diarre). Hertil kom de rå og barbariske overfangers morskab med at løbe rundt mellem køjerne og under voldsomme eder og forbandelser at slå om sig med deres knipler, der mest gik ud over de syge og svage.

Videre kunne en eller flere luftalarmer ødelægge natten. Under skældsord og knippelslag blev hele lejren drevet over appelplassen og ned i en kælder, hvor mange tusinde blev klemmt sammen, så ingen kunne røre sig, og ilten snart var opbrugt, hvorefter flere døde og mange besvimed. Også turen over appelplassen krævede flere døds ofre, fanger der blev trampet ihjel af den opskræmte, tusindtallige skare, der blev drevet frem af SS og overfanger. Fangerne blev ikke anbragt i beskyttelsesrum for at beskytte dem, men udelukkende for at forhindre, at de evt. ved et bombardement skulle kunne få mulighed for flugt. Et sådant bombardement var der kun liden grund til at befrygte, da de allierede havde særdeles godt kendskab til Neuengammes beliggenhed.

Udekommandoer

I udekommandoerne arbejdede KZ-fangerne (häftlingene) under skarp bevogtning for rustningsindustrien, Wehrmacht med videre og ikke mindst for private virksomheder - som bl.a. det store skibsværft "Blohm und Voss" i Hamburg. Arbejdskraften blev lejet ud af KZ-lejrenes SS-stab.

I almindelighed var om muligt "levevilkårene" - om dette ord kan bruges - ringere i udekommandoerne end i hovedlejrene. Når arbejdsstyrken efter flere dødsfald var invalideret, opslidt og ødelagt, blev den udskiftet med andre - mere eller mindre - "friske" häftlinge fra hovedlejren. Mest kendt er vel medicinalindustriens udskiftninger af materiale - "forsøgskaninerne" - M/K-häftlinge.

Lejrbordel

I bogen "HELVEDE HAR MANGE NAVNE" (Forlaget ZAC, 1969) fortæller forfatteren, Frihedsmuseets tidligere leder, Jørgen Barfod, der selv var KZ-fange i Neuengamme og i udekommandoer Dessauer Ufer og Bullenhusen Damm i Hamburg, følgende om præmienschein:

"For at øge arbejdsydelse indførte SS de såkaldte præmienschein på 50 pfenning og 1 mark, der også solgtes til de private, som så kunne uddele dem til KZ-häftlinge, der udførte et tilfredsstillende arbejde. Lønnen blev for en uges arbejde mellem 1 og 5 mark, for hvilke de så kunne købe forskelligt i Neuengammes kantiner. Disse oprettedes i 1942 og forhandlede blæk, penne-skafter og blyanter, ja endog hudcreme og læbestifter. Ting som ingen häftling i sin vildeste fantasi turde eller kunne opbevare, samt værdiløse næringsmidler som fiskepasta, rødbeder og surkål. En praktisk værdi fik disse præmienschein da heller aldrig. En Sonderbarak var indrettet med et lejrbordel. Pigerne var häftlinge fra KZ-Ravensbrück. Et besøg kostede 1 mark; men kun tyske häftlinge måtte komme der, og bortset fra lejrens kriminelle

overfanger og enkelte andre undtagelser, afvistes alle andre at aflægge besøg der." (Bortset fra de kriminelle overfanger var øvrige fanger i så elendig fysisk og psykisk tilstand, at selve overlevelseshversøget opbrugte alle ressourcer.)

Buchenwald og Sachsenhausen

Jeg kan om de øvrige præmienschein oplyse, at kammerater fra Buchenwald og Sachsenhausen fortæller, at disse lejres præmienschein var lige så værdiløse som Neuengammes.

Lejrenes SS-stab har utvivlsomt fået disse præmienschein udleveret fra centralt SS-myndighed - og efter handel fået dem indløst i cool cash. En god forretning når man tager i betragtning, at varesortimentet var kasse-rede/destruerede varer fra nærliggende handlende. Mine oplysninger herom har jeg bl.a. fra danske fangelæger, der fortæller at apotekervarerne, der blev leveret til lejrenes Revier (fangesygehuset) fra bl.a. udbombede apoteker i Hamburg, normalt var mere end 1-2 år forældede.

Reichspfennig

Den viste Kriegsgefangenen-Lagergeld - Gutschein über 1 Reichspfennig - har jeg fået af en forlængst afdød kollega, der i december 1944 blev overført fra KZ-Buchenwald til Kriegsgefangenen lager, Stalag IV B, Mülberg an der Elbe. Jeg har nu spurgt flere kolleger fra samme lejr, men ingen erindrer sådanne Gutscheine.

Hvad mon man i 1944 kunne købe for 1 Reichspfennig ?

Neuengamme genbrugt maj 1945

af Michael Sode

Da Niels, i Fraktion 2. Verdenskrigs blad, efterlyste sedler fra koncentrationslejre til den bog, som han var ved at udarbejde, gjorde jeg ham opmærksom på, at jeg havde en del papirer - heriblandt 3 sedler - fra en Preben Sommer, som havde været i Frikorps Danmark. Vi blev enige om, at hans historie også godt kunne komme med i bogen.

Preben Sommer blev født den 22. oktober 1922 i København og gik ud af skolen med de fineste udtalelser - så som "flittig, pligtopfyldende og samvittighedsfuld" - og at han nok skulle nå de mål, han satte sig.

Han blev udlært som mekaniker og meldte sig til Frikorps Danmark, da det blev oprettet i 1941. Han blev tilknyttet 4. kompagni, hvor hans kvalifikationer som mekaniker blev udnyttet.

Den 12. juni 1943 blev Frikorps Danmark nedlagt - grundet store tab ved fronten - hvorefter Preben Sommer overgik til det nyoprettede PZ. GREN. RGT. Danmark 24. Han deltager herefter i kampene ved Narva og Kurland og bliver den 1. januar 1945 udnævnt til Oberscharführer og deltager til sidst i kampene i Tyskland. Fra hans lommebog kan hans deltagelse i krigens sidste fase følges.

Den 2. maj 1945 blev han taget til fange af amerikanske tropper og ført til Neuengamme den 28. maj, hvor han blev forhørt den 6. og 28. juni. Den 10. december blev Preben Sommer overført til Frøslevlejren og kom for en dommer dagen efter. Den 14. december blev han ført til Vestre Fængsel - der sad han til august 1946, hvorefter han blev løsladt. Den 14. september 1948 fik han udleveret en ren straffeattest og kunne starte på en frisk.

Note:

Frikorps Danmark blev oprettet den 28. juni 1941 som en bataillon under Waffen SS til indsats mod bolschevismen. Til korpset meldte sig naturligvis medlemmer af DNSAP; men mange værnepligtige, befalingsmænd og officerer fra den danske hær meldte sig også til korpset, efter på behørig vis at have fået tilladelse fra regering og konge.

Korpset formedes som:

- En national dansk partipolitisk neutral enhed
- Dannebrog førtes som korpsets fane
- Korpset har danske befalingsmænd og dansk som kommandosprog
- Korpset indsættes kun mod kommunistiske modstandere
- Korpset er en sluttet selvstændig enhed.

Oversigtskalender for 1. Halvdel af 1945					
JANUAR	FEBRUAR	MARTS	APRIL	MAI	JUNI
1 M Nytaar	1 To	1 To	1 S 1. Påsked.	1 Ti	1 F
2 Ti	2 F	2 F	2 M 2. Påsked.	2 O <i>Første</i>	2 L
3 O	3 L	3 L	3 Ti	3 To	3 S
4 To	4 S	4 S	4 O	4 F	4 M
5 F	5 M	5 M	5 To	5 L	5 Ti
6 L	6 Ti	6 Ti	6 F	6 S <i>Alle-kræm</i>	6 O <i>O.H. Første</i>
7 S	7 O	7 O	7 L	7 M	7 To
8 M	8 To	8 To <i>Første</i>	8 S	8 Ti	8 F
9 Ti	9 F	9 F <i>Søndag</i>	9 M	9 O	9 L <i>B-halle</i>
10 O	10 L	10 L	10 Ti	10 To	10 S
11 To	11 S	11 S	11 O	11 F	11 M
12 F	12 M	12 M	12 To	12 L	12 Ti
13 L	13 Ti	13 Ti	13 F	13 S	13 O
14 S	14 O	14 O	14 L	14 M	14 To
15 M	15 To	15 To	15 S	15 Ti	15 F
16 Ti	16 F	16 F	16 M <i>Første</i>	16 O	16 L
17 O	17 L	17 L	17 Ti	17 To	17 S
18 To	18 S	18 S	18 O	18 F <i>Første</i>	18 M
19 F	19 M	19 M	19 To	19 L	19 Ti
20 L	20 Ti	20 Ti	20 F	20 S 1. Pinsedag	20 O
21 S	21 O	21 O <i>Første</i>	21 L <i>Anden</i>	21 M 2. Pinsedag	21 To
22 M	22 To	22 To	22 S	22 Ti	22 F
23 Ti	23 F	23 F	23 M	23 O	23 L
24 O	24 L	24 L	24 Ti	24 To	24 S <i>Midsommer</i>
25 To	25 S	25 S	25 O	25 F	25 M
26 F	26 M	26 M	26 To <i>1. Johansd.</i>	26 L	26 Ti
27 L	27 Ti	27 Ti	27 F	27 S	27 O
28 S	28 O	28 O	28 L	28 M <i>2. Johansd.</i>	28 To <i>2. Johansd.</i>
29 M		29 To	29 S	29 Ti	29 F <i>B-halle</i>
30 To		30 F	30 M	30 O	30 L
31 O		31 L		31 To	

Oversigtskalender for 2. Halvdel af 1945					
JULI	AUGUST	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
1 S <i>1. Johansd.</i>	1 O	1 L	1 M	1 To	1 L
2 M	2 To	2 S <i>2. Johansd.</i>	2 Ti	2 F	2 S
3 Ti	3 F	3 M <i>3. Johansd.</i>	3 O	3 L	3 M
4 O <i>4. Johansd.</i>	4 L	4 Ti	4 To	4 S	4 Ti <i>Løbe 1945</i>
5 To <i>5. Johansd.</i>	5 S	5 O	5 F	5 M	5 O
6 F <i>6. Johansd.</i>	6 M	6 To <i>6. Johansd.</i>	6 L	6 Ti	6 To
7 L <i>7. Johansd.</i>	7 Ti	7 F	7 S	7 O	7 F
8 S <i>8. Johansd.</i>	8 O	8 L	8 M	8 To	8 L
9 M <i>9. Johansd.</i>	9 To	9 S	9 Ti	9 F	9 S
10 Ti <i>10. Johansd.</i>	10 F	10 M	10 O	10 L	10 M <i>10. Johansd.</i>
11 O <i>11. Johansd.</i>	11 L	11 Ti	11 To	11 S	11 Ti <i>11. Johansd.</i>
12 To <i>12. Johansd.</i>	12 S	12 O <i>12. Johansd.</i>	12 F	12 M	12 O
13 F <i>13. Johansd.</i>	13 M	13 To	13 L	13 Ti	13 To <i>13. Johansd.</i>
14 L	14 Ti	14 F	14 S	14 O	14 F <i>14. Johansd.</i>
15 S	15 O	15 L	15 M	15 To	15 L
16 M <i>16. Johansd.</i>	16 To <i>16. Johansd.</i>	16 S	16 Ti	16 F	16 S
17 Ti	17 F	17 M	17 O	17 L	17 M
18 O <i>18. Johansd.</i>	18 L	18 Ti	18 To	18 S	18 Ti
19 To	19 S	19 O	19 F	19 M	19 O
20 F <i>20. Johansd.</i>	20 M	20 To	20 L	20 Ti	20 To
21 L	21 Ti	21 F	21 S	21 O	21 F <i>Vintersolhv.</i>
22 S <i>22. Johansd.</i>	22 O	22 L	22 M	22 To	22 L
23 M	23 To	23 S <i>Efteraar</i>	23 Ti	23 F	23 S
24 Ti	24 F	24 M	24 O <i>Ofteraar</i>	24 L	24 M
25 O	25 L	25 Ti	25 To	25 S	25 Ti 1. Juledag
26 To	26 S	26 O <i>2. Juledag</i>	26 F	26 M	26 O 2. Juledag
27 F	27 M <i>3. Juledag</i>	27 To	27 L	27 Ti	27 To <i>3. Juledag</i>
28 L <i>4. Juledag</i>	28 Ti	28 F <i>4. Juledag</i>	28 S	28 O	28 F
29 S	29 O	29 L	29 M	29 To	29 L <i>5. Juledag</i>
30 M	30 To	30 S	30 Ti	30 F	30 S
31 Ti	31 F		31 O		31 M

Preben Sommers, Oversigtskalender for 1945

Maj 1945

Et selskab af danske pressefolk har efter indbydelse fra det engelske hovedkvarter i Nordtyskland aflagt et besøg i Neuengamme, hvor 12.000 SS-folk, deriblandt 13 danske, afventer nærmere bestemmelse om deres skæbne.

(Preben Sommer midt i billedet med venstre arm fremad, så Dannebrogsmærket blev synligt. Herved fik dem derhjemme mulighed for af konstantere at han var i live).

Danemark		Waffen 44		A	
Oscha. Alles i Blockbuchstaben ausfüllen					
Surname	Sommer	Comp. Nr.	II		
Zuname		Lat. & Nr.			
Chr. Name	Preben	Gr. Nr.	2		
Vorname		Comp. Nr.			
Date of Birth	22. 10. 1922				
Geburtsdag					
Civil. Fr. & S.	Rutenschlosser				
Zivilstand					
Regiment	Infanterie				
Waffenabteilung					
Einheit	Rgt. "Danmark"				
Co. / Coy					
Nationality	Danemark				
Nationalität					
Number					
Lebensnummer					
- Mai -					

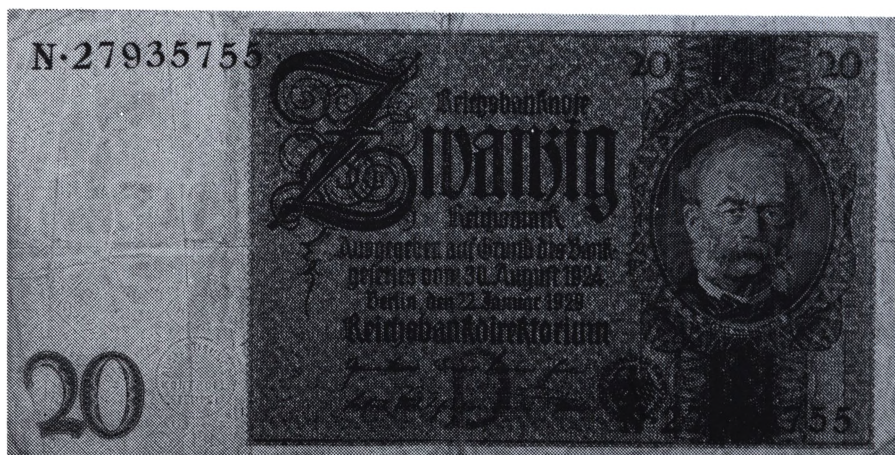
Personalekort / Lødseladelsesseddel.

De tre her viste sedler havde Preben Sommer med hjem fra Neuengamme som souvenir.
 "Prämienschein RM. -.50 Neuengamme".

"20 MARK Germany". Allierede militære administration.

Tysk 20 mark.

Nordhausen (Mittelbau)

Mittelbaulejrens anlæg bestod af tre lejre beliggende ved Nordhausen i Thüringen. Disse var oprindelig underafdelinger af Buchenwald, og blev senere en stor udekommando under Dora, Nordhausen, og selvstændige i november 1944. Lejrkomplekset var i brug fra 1943-45.

Mittelbau er en forkortelse af Mitteldeutsche Baugesellschaft A.G. (Midt tysk Byggeselskab A/S), der havde koncentrationslejrfanger til at fremstille raketdele.

Kun få danskere stiftede bekendtskab med denne lejr. Den 10. februar 1945 kom 5 danskere til Nordhausen fra Gross Rosen.

Sedlerne

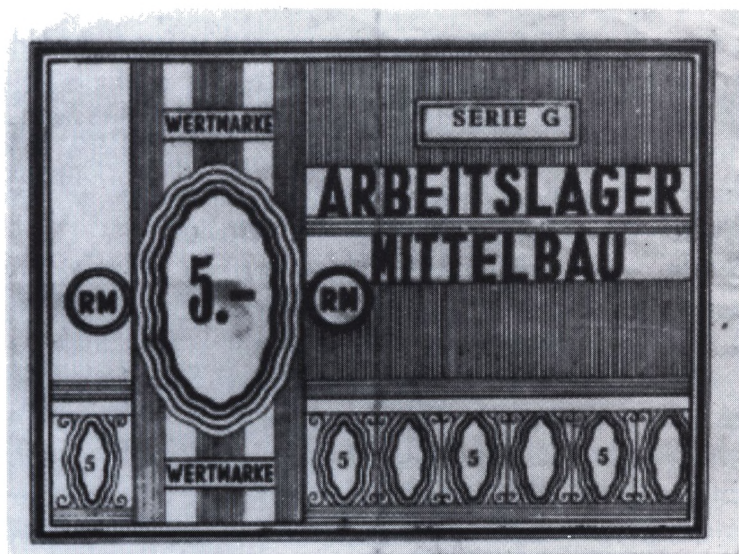
Alle sedler har samme tekst, uanset hvilken værdi de har. Ialt er der 9 forskellige værdier fra 0.01 mark til 10 mark. Alle sedler er trykt på vandmærket papir.

I øverste højre hjørne **SERIE** efterfulgt af et bogstav, midt på sedlen **ARBEITSLAGER MITTELBAU**, på tredje linie **WERTMARK RM** (værdiangivelse) **RM -.01, -.05, -.10, -.25, -.50** og **RM 1.-, 2.-, 5.-, 10.-**.

Bagsiden: **Die Deckung für diese Wertmarke ist bei der Zentralverwaltung der SS-Kantinen im Standortbereich Mittelbau hinterlegt. Fälschungen werden strafrechtlich geahndet.** Herunder et serienummer.

Vurderingspriser

RM -.01, mørkegrå
 RM -.05, brun
 RM -.10, olivengrøn
 RM -.25, orange/rød
 RM -.50, sort
 RM 1.-, grøn
 RM 2.-, rød
 RM 5.-, blå
 RM 10.-, magentarød

1+ /VF

250.-
 2.200.-
 2.100.-
 2.200.-
 2.200.-
 2.100.-
 2.500.-

Sjælden
 Sjælden

1 / F

150.-
 1.200.-
 1.000.-
 1.300.-
 1.300.-
 1.200.-
 1.500.-

Ravensbrück

Koncentrationslejren Ravensbrück lå ca. 75 kilometer nord for Berlin.

500 fanger fra Sachsenhausen havde i vinteren 1938-39 bygget lejren. Den 23. marts 1939 ankom den første transport af kvinder, og hermed var den første egentlige koncentrationslejr for kvinder taget i brug. De første danske kvinder, der ankom i en større gruppe, kom den 25. november 1943. Denne bestod af 14 kvinder. De 10 af dem, nemlig 7 kvinder og 3 børn, der var jøder, førtes videre i januar måned til Theresienstadt. Af de fire, der blev i lejren, døde én i Ravensbrück. Der er registreret ialt 43 danske kvindelige fanger, der har været i Ravensbrück samt 6 mænd.

Lejren var værst for de kvinder, der kom fra august 1944, hvor de blev indkvarterede i et stort telt uden vaskemuligheder og med primitive latriner. 3000 ungarnske jøinder med deres børn ankom omkring denne tid; men levetiden blev ikke lang for disse stakler. Lejrkommandant Schren havde samme efterår ombygget en af barakkerne til gaskammer, så man nu kunne anvende "Zyklon B", ligesom man brugte i Auschwitz.

Ravensbrück er også kendt for stedet, hvor lægerne udnyttede kvinderne til såkaldte medicinske forsøg. Bl.a. foretog de sterilisationsforsøg, hvorefter de blev dræbt. Ved lejrens befrielse fandt man desuden en optegnelse, der viste, at i tiden 1943 til 1945 var der født ikke færre end 863 børn i Ravensbrück, men næsten alle var døde.

Marts måned 1945 blev meget forvirrende i Ravensbrück. Rygterne om fronternes fremrykning gav håb og angst. Alle var mere eller mindre indstillede på en evakuering og transport til en anden lejr, eller man frygtede en masakre. Den 7. april kom en Røde Kors vogn, og meddelelsen om, at skandinaverne skulle hjem, spredtes som en løbeild.

Allerede den 8. april kørte de hvide busser fra Ravensbrück gennem Danmark til friheden i Sverige.

En gruppe fanger der roder i en affaldsdyng.

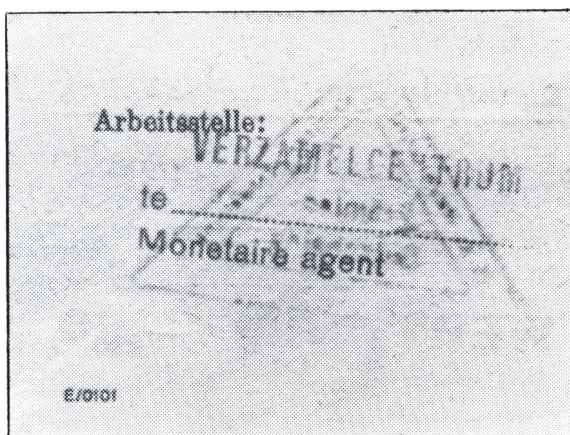
Sedlerne

Der er udgivet to typer af sedler fra Ravensbrück; det er Prämienscheine, som er fremstillet af papir type 1. og pap type 2, de måler ca. 70 x 55 mm. Foruden disse sedler er der også udgivet et kantinekort, der har en værdi af 6 mark. Der blev også udgivet sedler til brug for fanger, der arbejdede i den Tyske Textil- og Beklædningsfabrik G. m. b. H.

Type 1: Har på øverste linie **Konzentrationslager Ravensbrück**, på næste linie **PRÄMIENSCHHEIN**, herunder et felt med vandrette linier, på nederste linie **WERT: RM** (værdiangivelsen).

Bagsiden har tekst på arbejdssted foroven og trykmærke **E 0101** forneden.

Type 2: Har foroven **Prämienschein über RM. 1.-**, nedenunder **Konzentrationslager Ravensbrück** midt på en cirkel med **D. St.** i midten. (Evt. overstemplet).

Note: To typer af overstempling er almindeligt forekommende. Den første er det traditionelle runde stempel med nazi-ørnen i midten og Kvindekonzentrationslejren Ravensbrücks Forvaltning i omskriften, den anden har et trekantet stempel med K.L. Ravensbrück langs venstre ben og Kantine-Verwaltung langs højre, Prämienscheine i midten.

Vurderingspriser

RM -.50, gråhvid

RM 1.-, gråbrun

RM 2.-, gråbrun

1+ / VF

2.200.-

2.200.-

Sjælden

1 / F

1.600.-

1.600.-

Type 2:

RM. 1.-, hvid

2.200.-

1.600.-

Ravensbrück

Waren-Wertkart

Ravensbrück kantinekort, pålydende er 3 x 1 Pfg., 6 x 2 Pfg., 3 x 5 Pfg., 6 x 10 Pfg., 3 x 20 Pfg., 3 x 50 Pfg. og 3 x 1 mark. Under disse 27 felter **Waren-Wertkart**, på næste linie **Häftling Nr.**, nederst venstre side **Konzentrationslager Ravensbrück**, herunder **Gefangenen - Eigentums - Verwaltung**, henover disse tre ord en underskrift, nederst i hjørnet **Ausgegeben**, i højre hjørne **SS-Kantinen - Verwaltung**, herunder **Ravensbrück** efterfulgt af en underskrift.

-01 4.01	-02 4.03	-02 4.05	-05 4.10	-10 4.20	-10 4.30	-20 4.50	-50 5.—	1- 6.—
-01 2.01	-02 2.03	-02 2.05	-05 2.10	-10 2.20	-10 2.30	-20 2.50	-50 3.—	1- 4.—
-01 —01	-02 —03	-02 —05	-05 —10	-10 —20	-10 —30	-20 —50	-50 1—	1- 2—

Waren-Wertkarte

Häftling, Nr. *7263*
Konzentrationslager Ravensbrück
Gefangenen - Eigentums - Verwaltung
Ausgegeben

SS-Kantinen - Verwaltung
Ravensbrück
Marin

Die Wertpunkte berechtigen nur zum Einkauf in der Häftlingskantine.

Beim Einkauf ist die Karte von dem Häftling auf dem sie ausgestellt ist persönlich vorzuzeigen. Einzelne aus der Karte gelöste Abschnitte sind ungültig. Bei der Entlassung werden noch vorhandene Abschnitte gegen Reichsgeld umgetauscht.

E/0101

Bagsiden: Die Wertpunkte berechtigen nur zum Einkauf in der Häftlingskantine.

Beim Einkauf ist die Karte von dem Häftling auf dem sie ausgestellt ist persöulich vorzuzeigen. Einzelne aus der Karte gelöste Abschnitte sind ungültig. Bei der Entlassung Werden noch vorhandene Abschnitte gegen Reichsgeld umgetauscht. I venstre hjørne trykkerens mærke E/0101.

Bagsiden oversat: Værdimærkerne gælder kun til køb i fangernes kantine. Ved indkøb skal kortet forevises personligt af den person det er udstedt til. Enkeltstykker af kortet er ugyldige. Ved løsladelse vil resterende værdimærker blive indløst med penge.

Vurderingspris
RM. 6.- grågrøn og lyserød

1+ / VF
Sjælden

Ravensbrück

Deutsche Textil- und Bekleidungswerke G. m. b. H.

På denne private fabrik fremstillede fanger fra Ravensbrück klæde.

Fanger stående ved deres arbejdsborde.

Sedlerne

Sedlerne er Prämienschein og fremstillet af papir og pap, de måler omkring 70 x 50 mm. Øverste linie i teksten lyder: **Deutsche Textil- und Bekleidungswerke**, anden linie **G. m. b. H. Ravensbrück**, på tredje linie **PRÄMIENSCHIN**, neden under en blok af lodrette streger, herunder: **WERT: RM -.50**, nede i højre hjørne trykkerens mærke **1010/3** eller **E/010/5**.

Vurderingspriser

RM -.50, grøn, papir

RM 1.—, grøn, papir

RM 1.—, orangerød, pap

1+ / VF

Sjælden

Sjælden

Sjælden

Sachsenhausen

Denne koncentrationslejr var beliggende 35 km nord for Berlin.

Sachsenhausen blev åbnet i september 1936. Dens første kommandant var SS-Standartenführer Koch. Lejren havde da ca. 1000 fanger. Hurtigt blev den Tysklands største koncentrationslejr. I begyndelsen husede den politiske fanger inklusive kriminelle og andre forbrydere; men den blev snart en lejr for racebesmittede, hvilket naturligvis inkluderede jøder.

Under "Krystalnatten" i november 1938 skete der en omfattende arrestationsbølge mod alle jøder i Tyskland. Dette bevirkede, at der kom 1800 nye fanger til lejren. Ved krigens udbrud havde lejren 12.168 fanger. I januar 1940 var der kommet ny lejrkommandant, SS-sturmbannführer Eisfeld. Han fik nedbragt lejrens fangetal, idet han den 18. januar i 26 graders frost lod 800 fanger, der var for svage til at arbejde, stå til appel i det fri i timevis, således at 430 af disse døde i de følgende dage. Fra januar til og med april måned døde 2184 fanger.

I august 1941 kom de første russiske krigsfanger til lejren, og man udvidede krematoriet. Ialt kom der i løbet af efteråret omkring 18.000 krigsfanger. De blev henrettet med en sådan hastighed, at der ved årets udgang blot var 2500 overlevende. Det var også på denne tid, de første danskere kom til lejren.

I november-december 1943 og januar 1944 sendtes danske politiske fanger til lejren i grupper på ca. 50 hver. Lignende antal deporteredes i oktober og i november 1944. Ialt har der siddet 275 danskere i Sachsenhausen. Af disse er 2 døde i lejren.

Den 15. december 1944 kom Erik Schmidt-Hansen til Sachsenhausen og nævner i bogen "I TYSK FANGENSKAB" et enkelt sted brugen af penge. *"Der var en særlig barak, som var indrettet til bordel. Her holdt tyskerne 30 pigebørn indespærrede, hovedsagelig polske piger, og når en fange havde gjort sit arbejde godt, fik han af bloklederen et PRÄMIENSCHEN med WERT: RM 1.00. Den kunne bruges som betalingsmiddel i bordellet. Man gav bloklederen den tilbage, bestilte tid, hvilket skulle ske mindst en uge i forvejen, og kunne så træde nærmere. Der var kun åbent om søndagen, og det var næsten kun russere og polakker, der dristede sig til at gå derind.*

Fra den 15. december 1944 til slutningen af marts 1945, da svenskerne hentede mig og mine kammerater ud, var min normale vægt på 90 kg kommet ned på 50 kg.

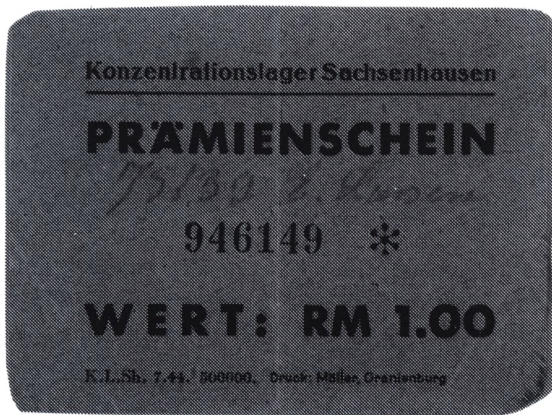
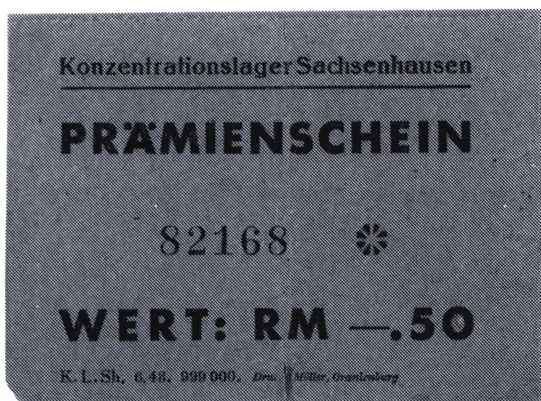
Og når jeg tænker tilbage på, hvad jeg har lidt, og hvad jeg har oplevet, kommer jeg mere og mere til den overbevisning, at ingen af de tyskere, jeg havde at gøre med, var normale mennesker."

Sachsenhausen er mest kendt for "Operation Bernhard" - den nazistiske plan til undergravelse af den britiske økonomi - ved at fremstille falske pundsedler. En enkelt dansker var beskæftiget ved falskmøntner-kommandoen. Mere om "Operation Bernhard" på de efterfølgende sider.

Sedlerne

Fra Sachsenhausen kendes "Prämienschein", som blev trykt på papir uden vandmærke og måler 70 x 50 mm. Øverste linie **Konzentrationslager Sachsenhausen**, på næste linie **PRÄMIENSCHHEIN**. Herunder et nummer efterfulgt af en stjerne eller otte små kiler, som danner et cirkulært mønster. Under dette **WERT: RM -.50** eller **WERT: RM 1.00**. Helt nede i kanten med små bogstaver: **K.L.Sh. 6.43. 999 000 Druck Müller, Oranienburg** eller **K.L.Sh. 7.44. 500000 Druck Müller, Oranienburg**

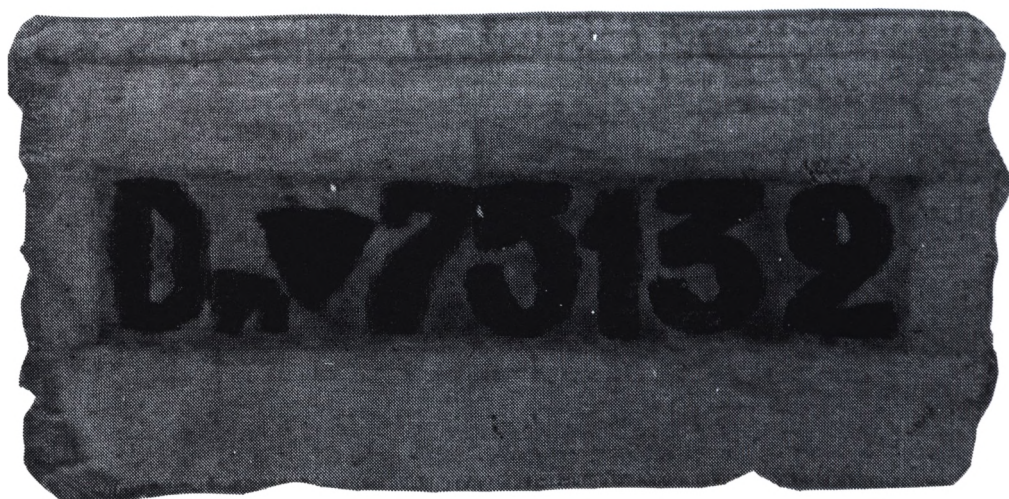
Sedlerne blev trykt i juni 1943 og juli 1944, serienumrene på disse sedler indikerer, at Sachsenhausen udgav et stort antal sedler.

Med blyant:
75130 E. Larsen.

De to første sedler fra Sachsenhausen er hjembragt af Ernst Frederik Lindblad Larsen, Aalborg, fange nr 75130. Ernst F. L. Larsen påførte sig en sygdom under sit ophold i helvedes forgår. Den nedenstående blanket viser, at han gik til ambulant behandling 22. sep. 1944.

K r a n k e n b a u des K.L.Shn.
Sch.
B.V. Nr. 75130/20
Asc.
ist für den 22. Sep. 1944/ Uhr
zur ambulanten Behandlung in den
Krankenbau des K.L. Shn. bestellt.
a.B.d.1. Lagerarztes
S. 2

Fangenummer fra Sachsenhausen: Dn ♥ 75132,

Dn står for dansker, den røde trekant på spids at det er politisk fange, derefter fangenummer. (Fange 75132 var Harald Albert Madsen, Aalborg). De to omtalte fanger på denne side var fra Horserødlejren i Nordsjælland. De kom til koncentrationslejr Sachsenhausen den 21. januar 1944.

De to viste PRÄMIENSCHHEIN er hjembragt af Banke Jung Jensen, Odense, fange nr. 73076. Den første større transport fra Danmark kom til Sachsenhausen den 25. november 1943 og heriblant var Banke J. Jensen. Ved sin hjemkomst til Odense havde han 3 sedler med, næsten i nummerorden, det viser at der godt kunne gives flere sedler ad gangen til samme person. (489652, 489653 og 489655). Sedlerne er foroven med en perforeret linie, der viser de har siddet i en blok, foroven to små mærker fra en hæfteklamme.

Vurederingspriser

RM -.50, hvid

RM 1.00, blå

RM 1.00, grøn

01 / EF

2.200.-

2.800.-

2.800.-

1+ / VF

1.700.-

2.200.-

2.200.-

1 / F

900.-

1.000.-

1.000.-

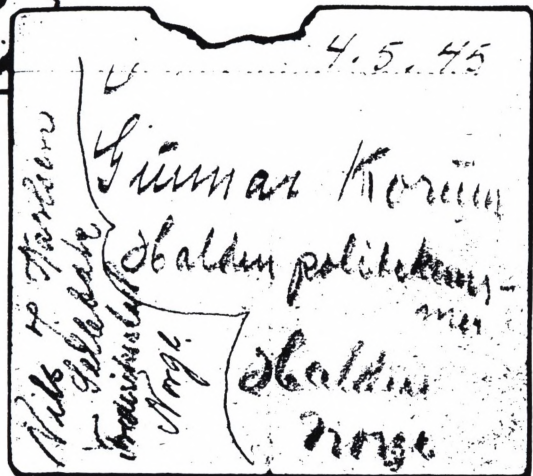
Den her viste collage af PRÄMIENSCHHEIN er fra Frihedsmuseets samling i København. Sedlerne er alle hjembragt af læge Ejnar Dahl, Tønder, der kom til Sachsenhausen den 21. januar 1944 og fik fangenummer 75118.

Ejnar Dahl skriver i et brev om brugen af sedlerne: "*Prämienschein fik vi udleveret, når vi havde udført et stykke arbejde. Efter hvilke principper, de blev uddelt, kan jeg ikke huske. Det var vel efter, hvor gode venner vi var med vores blokführer. De interesserede os heller ikke særligt, de kunne kun bruges til at købe gulerødder eller lign. i lejrens butik, hvis der da var noget at købe på det tidspunkt, - og det var der som regel ikke.*"

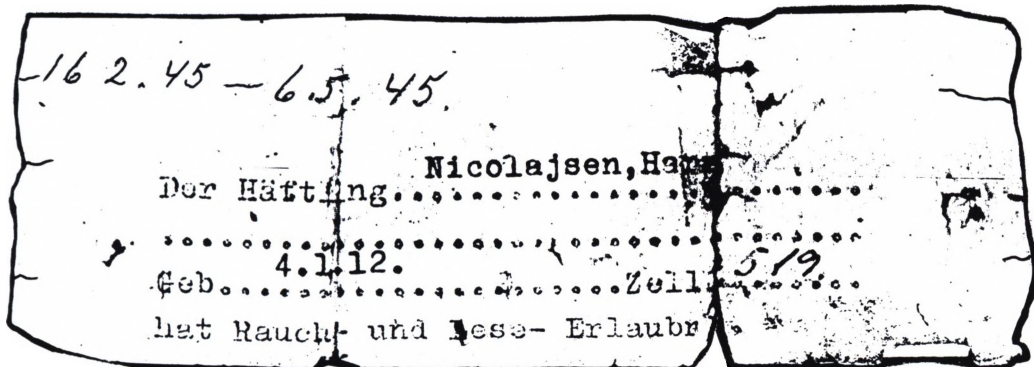
Jeg opholdt mig dels i hovedlejren Sachsenhausen, dels i Falkensee i Berlins udkant fra december 1944 til marts 1945, da vi blev hentet af de hvide busser og ført til Neuengamme ved Hamborg, - der var værre end Sachsenhausen, - derfra til Frøslevlejren, og til slut derfra over Sjælland. De, der ikke hoppede ud her, gik så videre til Sverige."

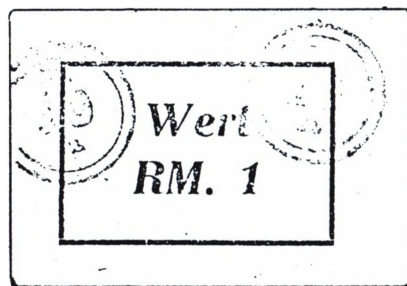
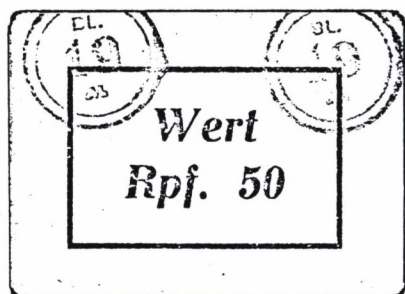
PRÄMIENSCHHEIN med
norske autografer på bagsiden.

Kate Nicolaisen skriver på en lille lap papir vedlagt denne PRÄMIENSCHHEIN:
Denne PRÄMIENSCHHEIN fik jeg af to norske politimænd - som var på vej fra KZ lejr til
Sverige - under et ophold i Korsør, hvor jeg afventede min mands hjemkomst fra Frøslev.
(Frihedsmuseet i København).

Fængselsadresse på Kate Nicolaisens mand.

De to viste mærker **Wert Rpf. 50** og **Wert RM. 1** er fra Frihedsmuseets samling i København. De er anbragt under Sachsenhausen. Brugen af dem kendes ikke.

Seddel til brug i lejrens vaskeri.

OPERATION BERNHARD

Operation Bernhard var kodeordet på det hidtil største penge-falskneri, som har fundet sted. Det foregik under 2. Verdenskrig og gik ud på at fremstille falske engelske £ -sedler.

Meningen med Operation Bernhard var:

1. Finansiering af den tyske spionage.
2. Ved omveksling at skaffe anden udenlandsk valuta.
3. Undergrave den engelske økonomi.

Planen var opkaldt efter Frederick Bernhard Krüger, SS officer og leder af projektet.

Krüger udvalgte et team på omkring 140 jøder fra forskellige KZ-lejre og anbragte dem i Sachsenhausen. Først i en blok, senere i to blokke, der var isoleret fra den øvrige lejr.

Fangerne var udvalgt efter deres erfaring inden for: Tegning/skrivning, gravering, trykning og erfaring inden for bankvæsen m.m. Der var også en dansker, vekselerer Sven Hoffgaard i teamet. Hans beretning bliver genfortalt på de følgende sider.

Man har ikke præcist kendskab til omfanget af falskneriet - men mener, der er trykt omkring 12 millioner falske pundsedler til en værdi af ca. 150 millioner pund.

Herhjemme blev der advaret i de illegale blade om, at falske pundsedler var i omløb. Se sagen fra onsdag den 25. juni 1947.

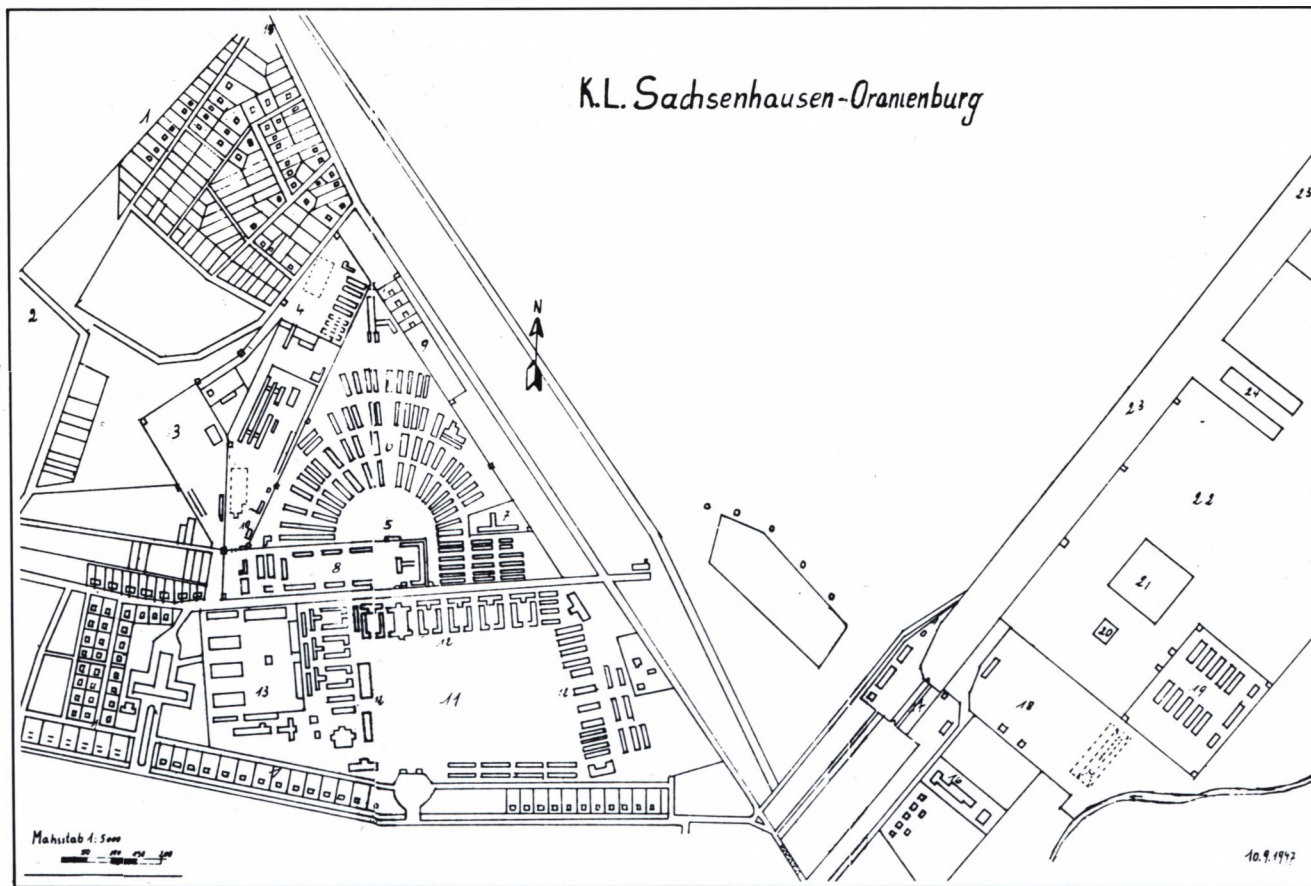
I slutningen af krigen blev de falske sedler transporteret til Toplitz-søen i det nordlige Østrig. Herfra er mange kasser med 5 pound sedler senere bjerget; så størstedelen af de sedler, der befinder sig på samlermarkedet, er bjerget op fra 80 meters dybde i søen.

Bank of England reddede sig ud af affæren ved at foranstalte pengeombytning.

Sedlerne

Sedlerne blev trykt i værdierne 5, 10, 20 og 50 pound på tyndt papir med vandmærke og måler ca. 31 x 13 cm.

- 1 SS-Wohnsiedlung
- 2 Kiesgrube (Erweichungen)
- 3 Bauhof
- 4 Industriehof
- 5 Appell-Platz
- 6 Häftlingslager
- 7 Zellenbau
- 8 Kommandantur-Bereich
- 9 Sonderlager
- 10 Krematorium
- 11 Truppenübungsplatz
- 12 Kasernen
- 13 SS-Wirtschaftsbau
- 14 Straße nach Sachsenhausen
15. --- Oranienburg
- 16 Bäckerei
- 17 Schleuse
- 18 SS-Schießstände
- 19 Häftlingslager
- 20 Werkstätte
- 21 Maschinenhalle
- 22 Klinkerwerk
- 23 Hohenzeiler-Kanal
- 24 Hafen

Nr. 8. Var det område, hvor fanger, der var beskæftigede med Operation Bernhard, var indespærret.

FALSKMØNTNER HOS HITLER

Vekselerer Sven Hoffgaard fortalte i 1958 til den tidligere Dachau-fange Olav Holst om sin fortid som falskmøntner i Tyskland under 2. verdenskrig.

Sven Hoffgaard og hans familie blev taget af Gestapo i Gilleleje, medens de ventede på skibslejlighed til at komme illegalt til Sverige. Familien blev splittet, og fru og to døtre havnede efter mange strabadser i Theresienstadt, medens Sven Hoffgaard selv - nærmest af en fejltagelse - kom til koncentrationslejren Sachsenhausen i nærheden af Berlin.

Efter en kort tid i den sædvanlige karantæne blev han udtaget til arbejde i blok 19, og det viste sig, at den velmeriterede københavnske vekselerer dermed blev medlem af alle tiders største falskmøntnerbande, hvis pengeforfalskninger fik selve Bank of England til at ryste i sine grundmure.

Her bliver Svend Hoffgaards mundtlige beretning genfortalt:

- Blok 19 var omgivet af pigtrådshegn og fuldstændigt isoleret fra den øvrige lejr. Ingen i Sachsenhausen vidste, hvad der foregik i den omhyggeligt afspærrede barakbygning - og ingen måtte vide noget. Når fangerne fra denne blok af en eller anden grund skulle ud i lejren, var de altid strengt bevogtede, for at ingen skulle sætte sig i forbindelse med dem.

De fleste fanger i blok 19 havde på en eller anden måde tilknytning til trykkerifaget. Der var stereotypører, gravører, typografer og fotografer. Der var også trykkeri i barakken, hvor man bl. a. lavede vigtige dokumenter og falske pas. Men hovedopgaven var fremstilling af falske pengesedler.

Chefen var en major Bernhard Krüger, efter hvem foretagendet havde fået kodenavnet "Operation Bernhard". Ideen med det hele var, at man ved at pumpe umådelige mængder af falske pundsedler ud på den sorte børs i de neutrale lande, kunne skade Englands økonomi og dermed slå fjenden inde fra.

Efter lang tids eksperimentering havde en tysk papirmølle endelig fundet ud af at lave papir, der fuldstændigt svarede til det materiale, Bank of England brugte i sit seddeltrykkeri. I store kasser, der vejede mellem 100 og 150 kilo, kom papiret til Sachsenhausen. Det første led i produktionen foregik i "Reisserei", hvor fanger rev arkene i otte stykker ved hjælp af stållinealer. Derefter blev sedlerne trykt i flere tempi og forsynet med fortløbende numre i nummereringsmaskinerne og blev lagt til tørre i reoler.

Sedlerne var fine og nye; men det var slet ikke meningen, for de skulle netop se brugte ud. I "Altmacherei" blev hver eneste seddel krøllet og lagt sammen

og let tilsmudset. Mange af sedlerne blev endda gennemstukket med nåle, fordi man vidste, at engelske bankfolk ikke brugte gummibånd, men nåle, når de bundtede sedlerne sammen.

Noterne kom i nummerorden fra maskinerne; men det var meget sjældent, at et bundt gamle sedler havde numre i nærheden af hinanden. Derfor måtte de omhyggeligt blandes. Hver eneste seddel blev til slut gennemlyst og kritiseret, for derefter at blive sorteret ud efter kvalitet i tre sorteringer. Sedler med mindre fejl i trykning eller papir gik lige i brokkassen.

Gastapo kom meget ofte og hentede færdige sedler for at kunne sprede dem ud til deres agenter i hele Europa og Mellemøsten. Mange sedler endte endog i selve Bank of England, og det varede længe, før engelske eksperter fandt ud af, at der verserede falske sedler. For menigmand var det umuligt at se forskel på ægte og falske sedler, selvom man stod med dem i hånden. Det var første klasses arbejde i blok 19.

Det var nazisternes mening til sidst at smide umådelige mængder af falske sedler ud over England fra flyvemaskiner for dermed at bringe fjenden ud i økonomisk ragnarok. Der var derfor stadig brug for flere sedler, og trykkeriet, der først kun havde 33 medarbejdere, udvidedes stadig. Tilsidst blev det nødvendigt at inddrage den tilstødende blok 18 i virksomheden, hvorefter man kom op på at beskæftige 140 fanger.

Selvom behandlingen nok var hård og disciplinen streng, så havde man det dog mange gange bedre i trykkeriet end andre steder i tyske koncentrationslejre. Alle var klar over, at der ikke var store chancer for at slippe levende fra det, og ingen kunne i tilfælde af sygdom regne med at komme på hospitalet; for intet måtte slippe ud om, hvad "Operation Bernhard" egentlig var. Der var dødsstraf for at snakke om arbejdet, og et par af SS-vagtmandskabet, der talte over sig i fuldskab, blev skudt. Fanger, der blev alvorligt syge, fik giftsprøjten.

Hvis Tyskland sejrede, sagde major Krüger, kunne de fanger, man var tilfreds med, regne med at få tilladelse til at få deres familie til sig i lejren; men de ville aldrig nogensinde komme fri. Hvis Tyskland tabte - ja, så kunne man selv regne ud, hvad der ville ske.

Umådelige mængder af pundnoter i forskellige størrelser - men for største parten 5 puntsedler - blev fabrikeret og oplagret. Man begyndte også at eksperimentere med dollarsedler og nåede også at få fremstillet en forside, men bagsiden fik man aldrig lavet.

Tiden gik og fronterne rykkede nærmere og nærmere, samtidig med at Berlin blev bombet nat efter nat. Med uro fulgte man i det lille falskmøntnersamfund udviklingen. Man anede, at enden var nær og gruede for, hvad der ville hænde - men der skete overraskende ting.

Den 26. februar 1945 kørtes hele trykkeriet med maskiner og mandskab fra Oranienburg station sydpå i 14 jernbanevogne: 3 vogne med fanger, 1 med vagtmandskab og 10 med maskiner og hele seddelbeholdningen. Efter flere døgn rejse gennem det krigshærgede Tyskland kom man til koncentrationslejren Mauthausen ved Donau, hvor det var meningen, at trykkeriet skulle opstilles; men da der ikke fandtes stærkstrøm, måtte man opgive tanken, og rejsen gik snart efter til Rdel Zipf, der kun var en lille lejr med 3 barakker, beboet af spanske fanger. Spanierne måtte rykke sammen i en barak, således at trykkerierne blev installeret i de to andre. I nærheden af lejren havde nazisterne sprængt store værksteder ind i fjeldet, og her blev så indrettet sorteringsrum for trykkeriet.

Amerikanske tropper nærmede sig imidlertid, og fra Berlin kom ordre til at tilintetgøre maskiner og beholdninger af papir og sedler. Intet spor måtte blive tilbage.

Fangerne gik igang med at brænde de vældige papirmasser og destruere maskiner og gravørplader, der derefter sænkedes i en nærliggende bjergsø.

Major Krüger havde opholdt sig i Berlin; men en skønne dag kom han strygende i en flot bil med en ligeså flot blondine - der dog ikke var hans hustru. Han fik bilen fyldt op med pengesedler og forsvandt i retning af Schweiz.

Det gik for langsomt med at brænde papirlageret og pengesedlerne, for det var svært at få de tæt sammenpressede papirlag til at fænge. Man besluttede at læsse restlageret på lastbiler og køre det væk for at grave det ned til eventuelt senere brug. Nogle kasser blev styrtet i søen, men må være gået i stykker, for nogle dage senere skyllede sedlerne ind på bredderne. En lastvogn faldt med sin dyrebare last i amerikanernes hænder, og de gjorde store øjne, da de så indholdet af de store kasser.

Der kom ordre fra Berlin om, at trykkerifangerne skulle føres til Mauthausen, hvor der var gaskamre; men amerikanerne kom først og indtog lejren. Der kom kontraordre. Nu skulle man hurtigst muligt søge til Ebensee koncentrationslejren. Men tiden var forpasset, amerikanerne kom stadig nærmere, og en skønne dag smed SS'erne uniformerne og stak af. Den 5. maj kom 4 amerikanske tanks, og dermed havde Hitlers ufrivillige falskmøntnere reddet livet.

Hvordan skulle fangerne komme hjem til deres hjemland? Tyskland lå i kaos, og alle kommunikationslinier var ødelagt. Amerikanerne satte flyvemaskiner ind, og på en dag førte man fra Linz 8000 fanger i 250 maskiner til Frankrig. Herfra lykkedes det efterhånden Sven Hoffgaard at komme til Bruxelles og komme med flyvemaskine til København.

Den 30. maj 1945 vendte han tilbage til et befriet Danmark efter en lang og eventyrlig rejse med mange og frygtelige oplevelser.

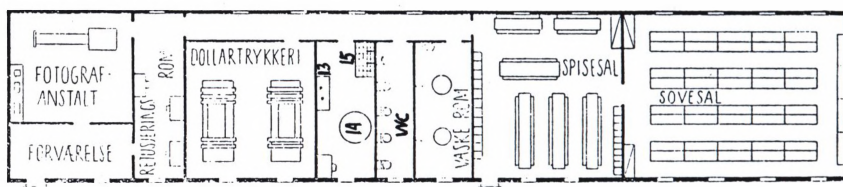
Bank of England reddede sig ud af affæren ved at foranstalte pengeombyt-

ning. Sachsenhausen-trykkeriet havde nået at få trykt for ca. 4 milliarder danske kroner i falske engelske pundnoter; men kun en brøkdelen kom dog på markedet.

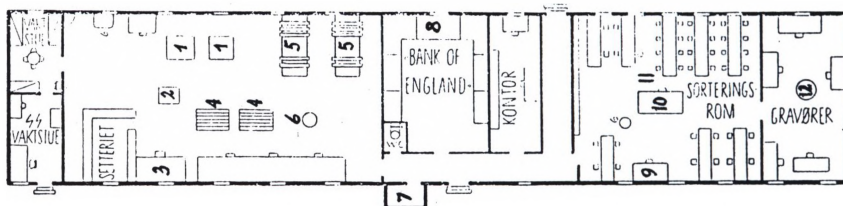
Kilder:

Bankstanden, marts 1958.

De Allieredes Danske Vaabenfæller, maj 1958.

LUFTEGÅRD.

1. Nummeringsmaskine.
2. Stencillmaskine.
3. Barakchef.
4. Tørrestativ.
5. Trykkerimaskine til pundsedler.
6. Ovn.
7. Dynamo.
8. Hylde til pundsedler.
9. Bord til "forarbejder".
10. Sorteringsplads.
11. Arbejdsborde.
12. Gravørmaskine.
13. Gasbord.
14. Sleudermaskine (centrifuge).
15. Skyllevask.

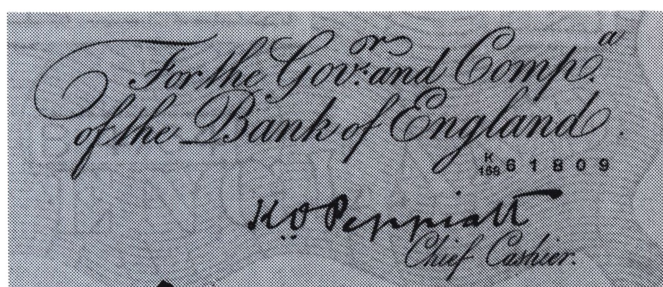
FALSKE £-SEDLER

Den nemmeste måde at lokalisere en seddel fra Operation Bernhard på, er ved at holde den op mod lyset og se på vandmærket **BANK OF ENGLAND**.

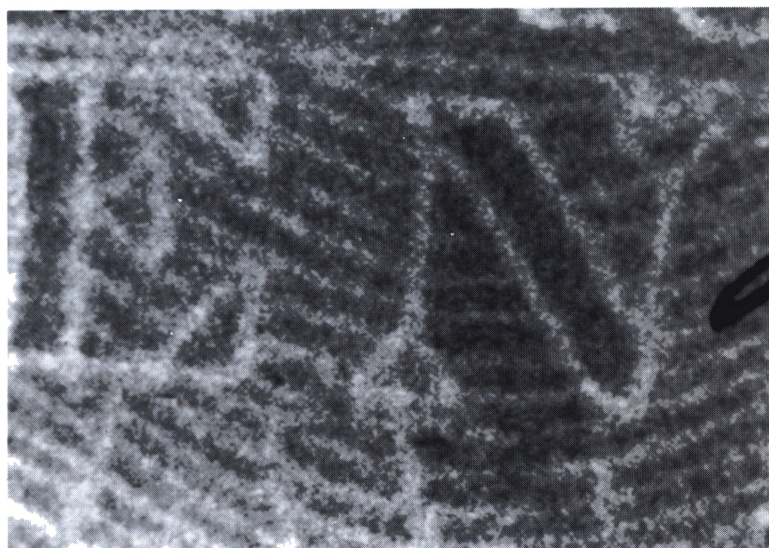
Hvis man ser på det første N i **ENGLAND** kan man se, at nedstregen i N slutter med en delta ▲. Ud fra deltaet går en streg nedad, som starter midt på deltaet.

På en original seddel udgår stregen fra venstre hjørne.

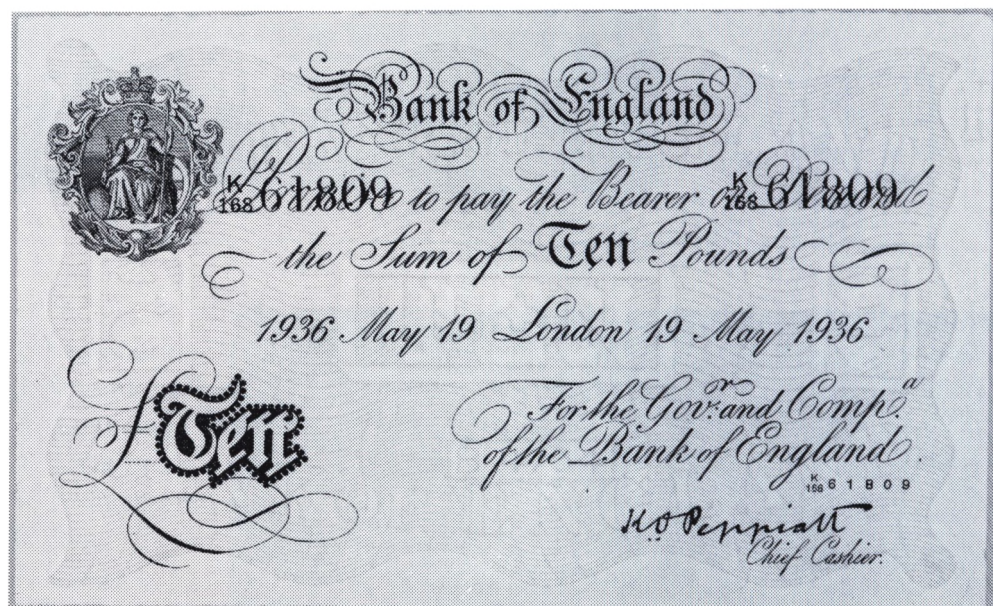
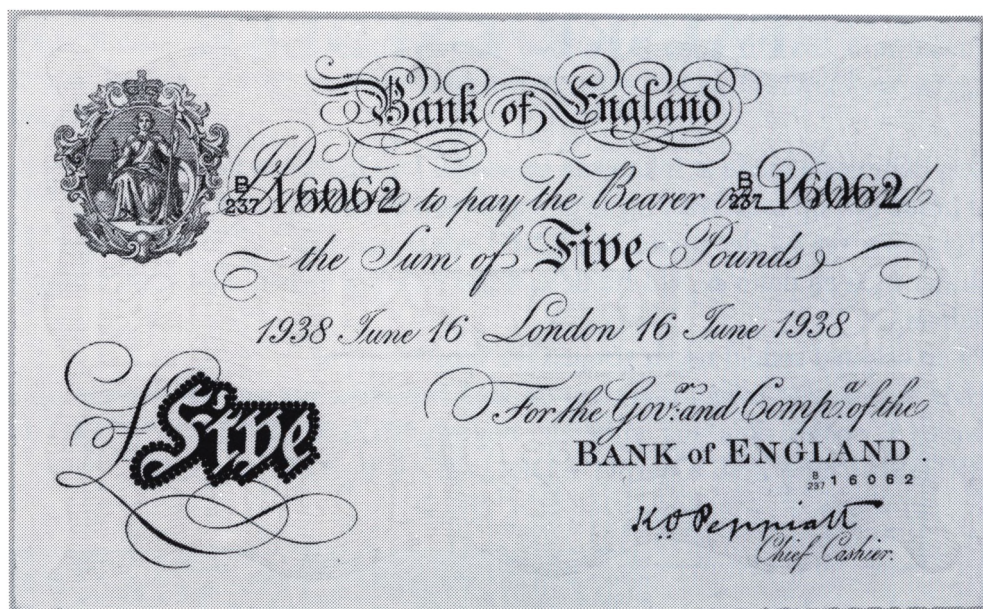
Hvis du vil vide meget mere om de små forskelle, der var på de ægte og de falske £ sedler, kan jeg anbefale bogen: NAZI COUNTERFEITING OF BRITISH CURRENCY during WORLD WAR II. By Bryan Burke.

Her.

Streg starter midt på deltaet i N.

Vurderingspriser

5 pound
10 pound

01 / EF

**400.-
550.-**

1+ / VF

**250.-
350.-**

Vurderingspriser

20 pound

50 pound

01 / EF

700.-

950.-

1+ / VF

450.-

700.-

Til England

At de falske pundsedler faktisk kom til England under krigen ses blandt andet af en episode, som Varinka Wichfeld Muus skriver om i sin erindringsbog. I december 1944 rejste hun sammen med sin mand, faldskærmschefen Flemming B. Muus, illegalt til London.

- Lige før vi rejste fra Danmark, havde Herman Dedichen åbnet en skuffe og havde taget fem-seks fempundsedler frem: Når I skal til England, vil I så ikke have dem med? Jeg har jo ikke brug for dem.

Vi gik ned til Crédit Lyonnais, som havde været Flemmings bank under alle årene i udlandet og vekslede sedlerne til mindre enheder, da fem pund var mange penge dengang. Banken bad os om at skrive navn, adresse og telefonnummer bag på hver enkelt seddel. Det var normalt.

To dage senere ringede telefonen på mit værelse og en herre meddelte, at han var detective-inspector Smith fra Scotland Yard. Nu havde Hollingworth en yndlingsleg med at tale med forskellige stemmer. Somme tider stod han uden for en dør og "diskuterede" højlydt, som om han var to fremmede mennesker. Jeg havde hørt om denne specielle evne og svarede: Goddag, hr. Smith, hvad kan jeg hjælpe Dem med? Det er vel ikke angående det mord, jeg begik på den gamle dame i sidste uge? "Der blev en lang pause." Jeg kommer op på Deres værelse." Det viste sig, at manden var fra Scotland Yard, og jeg blev meget flov. Han spurgte, hvor de fempundsedler, vi havde vekslet, kom fra, for de var falske. Jeg svarede, at de kom fra Danmark, og at vi havde fået dem af en mand, der hed Dedichen. Han var klar over, at vi jo ikke havde forsøgt at misbruge dem, da vi selv havde skrevet adresse og værelsesnummer på hver seddel. Det viste sig, at tyskerne var travlt optaget af at strø falske penge ud over Europa - måske for at prøve at underminere Englands økonomi.

Kilde: Varinka Wichfeld Muus. Erindringer.

Fra solskin til tusmørke. Gyldendal 1994.

"At læse i avisen" Onsdag den 25. Juni 1947

Dom i Sagen om de falske Pundsnoter

**Troede det var Aga Khans hemmelige Skat.
Hovedmanden fik Fængsel, Resten Bøder.**

Ved Retten i Aalborg afsagdes i Dag Dom i den meget omtalte Sag vedrørende de falske Pundsnoter, af hvilke Politiet fandt de fleste gravet ned i Entreprenør Theils Kalkminer i Sdr. Kongerslev. De blev købt af en Ejendomsmægler i Aalborg, som havde faaet opgivet, at de stammede fra den indiske Fyrste Aga Khans skjulte Skat i Schweiz og under Besættelsen smuglet ind i Danmark, hvor Handelen med dem gik livligt.

Livlig Handel med Pundsnoterne

Der blev rejst Sag mod de Mænd, som havde købt Noterne. Ejendomsmægleren, som nu idømtes 30 Dages Fængsel, tiltaltes - for fra November 1944 til April 1945 - at have solgt 6545 af de engelske Pund til en Række Medtiltalte samt til Theil og en ukendt Skipper. Han havde selv købt dem af en Grosserer i Hellerup for 23,75 Kr. pr. Pund. Salget havde indbragt ham 1487 Kr. i Fortjeneste. En Slagtermester var tiltalt for at have købt 850 engelske Pund, en Fabrikant havde købt 1000 engelske Pund, en Vognmand 2000 engelske Pund og en Skibsfører 595 Pund. De havde givet henholdsvis 20.400 Kr., 24.000 Kr., 48.000 Kr. og 14.280 Kr. for dem i Haab om, at det var en god Pengeanbringelse.

Hitlers falske Penge

Politiet sendte efter Opklaringen af Affæren Pundsnoterne til Bank of England i London, hvor det konstateredes, at det ikke drejede sig om den indiske Fyrstes Penge, men om Hitlers falske Pundsnoter, trykt med en forestaaende engelsk Invasion for Øje og til at bringe Uorden i det engelske Pengevæsen. Ejendomsmægleren hævdede under Sagens Behandling, at han ikke vidste, at al Handel med fremmed Valuta kun kunne ske hos Nationalbanken eller dertil autoriserede Valutahandlere. Han mente ikke, der var noget ved Handlen, der skulle skjules, og han henvendte sig da ogsaa ganske aabenlyst til forskellige

Forretningsforbindelser. Han forklarede endelig, at han ikke kendte Kursen paa engelske Pund, og at han ikke var klar over, at Salget skete til Overpris. Af Sagen fremgik, at Grossereren i Hellerup havde købt ialt 6000 engelske Pund af en ubekendt Sælger paa en Bar paa Hotel "Kong Frederik" i København. Han vidste, at Handel med fremmed Valuta var forbudt og spurgte derfor ikke om Navnet paa den ubekendte.

Fængsel og Pengebøder

Ved Dommen i Formiddags idømtes Ejendomsmægleren 30 Dages Fængsel og Konfiskation af hans Fortjeneste - 1636 Kr. Slagtermesteren fik en Bøde paa 800 Kr., Fabrikanten en Bøde paa 1000 Kr., Vognmanden en Bøde paa 1500 Kr., Skibsføreren en Bøde paa 600 Kr. Kan Bøderne ikke betales, skal de afsones med Hæfte i 12 - 15 - 20 og 10 Dage. De 4545 engelske Pund blev inddraget. Pundsnoterne, som Theil købte, er tidligere inddraget, og den ukendte Skipper havde anonymt sendt de Pundsnoter, han havde købt.

Auschwitz

Koncentrationslejren Auschwitz blev opført i foråret 1940, et par kilometer fra den lille by Oswiecim ved Wisla vest for Krakow i Polen.

Auschwitz var ikke en lejr, det var meningen, at nogen fange skulle overleve. Det var en egentlig tilintetgørelseslejr. Her blev ca. 4 millioner mennesker, fortrinsvis jøder, myrdet. Det var kun få danskere, der kom hertil.

Talen af Lagerführer H. Frisch til de nyankomne fanger var: *"I er kommet til en koncentrationslejr - ikke til et sanatorium, og der er kun en vej ud - gennem skorstenen. Enhver, der ikke bryder sig om det, kan prøve at hænge sig i pigtråden. Hvis der er jøder i denne transport, har de ingen ret til at leve længere end 14 dage. Hvis der er præster, er deres periode en måned - resten tre måneder."*

Fra 1942 til 1944 byggedes fem store krematorier, og man planlagde et sjette. I april 1944 var man nået til at kunne tilintetgøre 24.000 lig i døgnet. Der er aldrig fundet nogen samlet oversigt over det antal mennesker, som nazisterne fik myrdet på denne måde; men alle oplysninger taget i betragtning er tallet ca. 4 millioner.

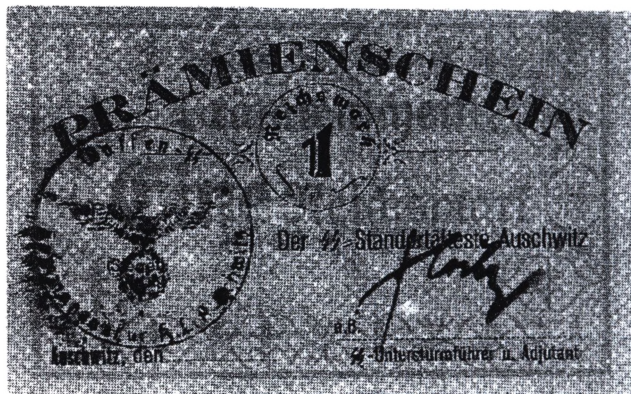
Fra efteråret 1944 begyndte evakueringen af Auschwitz, og den 18. januar 1945 drog lejrautoriteterne afsted med de sidste 58.000 fanger, de 5-6.000 syge blev efterladt til befrierne. Det lykkedes tyskerne at afbrænde 29 af 35 bygninger; men i de 6 tilbagestående fandt man beviser på de rædsler, som disse stakkels mennesker havde været igennem.

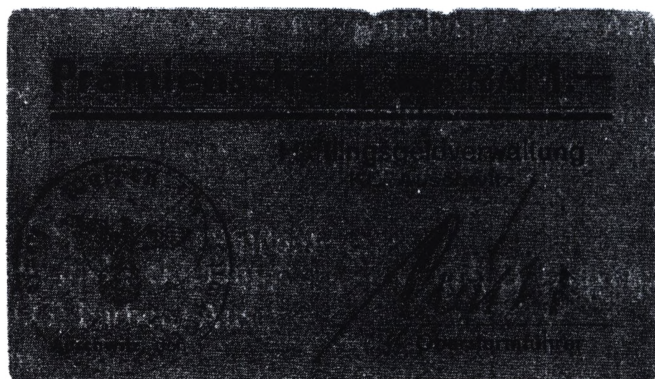
Indgangen til Auschwitz.

Sedlerne

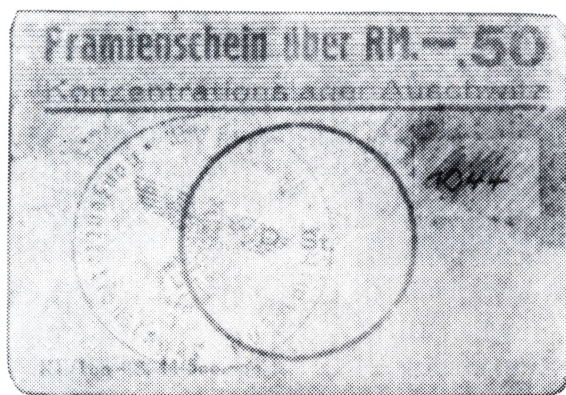
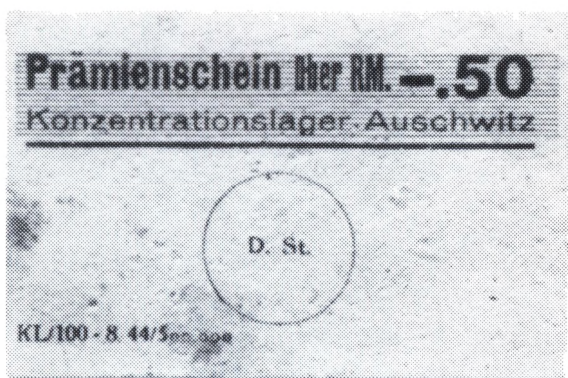
Sedlerne fra Auschwitz er alle uhyre **sjældne**. De eneste kendte er "Prämienschein". Der findes 3 typer med utallige forskellige overstemplinger. Den mest almindelige overstempling er Konzentrationslager Auschwitz og Männerlager Birkenau. Sedlerne er alle fremstillede af pap og måler omkring 73 x 60 mm. Men foruden disse sedler har der også været et cigaretrationeringskort. Sedler med K.L. Bu. menes også at være brugt i Auschwitz-Buna-lejren.

Type 1: **PRÄMIENSCHHEIN** i buet skrift foroven med værdien i en cirkel under. Anden linie **Der SS = Standardälteste Auschwitz**, herunder til venstre (**Segel**) nederst i venstre hjørne **Auschwitz, den.....** i højre hjørne lejrkommandantens underskrift, herunder **SS-Untersturmführer u. Adjutant**.

Type 2: Øverste linie i teksten lyder **Prämienschein über RM -,50 eller RM 1.-** anden linie **Häftlingsgeldverwaltung** herunder **KL. Auschwitz**, nederst i venstre hjørne **Auschwitz, den.....** i højre hjørne lejrkommandantens underskrift, herunder **SS-Obersturmführer**.

Type 3: Øverste tekst i linien lyder **Prämienschein über RM. -.50** eller **RM. 1.-**, anden linie **Konzentrationslager Auschwitz**. Midt på sedlen en cirkel med **D. St.** i midten. I venstre hjørne trykkerens mærke **KL/100** for RM -.50, for RM 1.- **KL/101 - 8.44/500.000**. Sedlerne er fra august 1944. Type 3 har forskellige størrelser på tallene i trykmærket.

Vurderingspriser

Alle sedler fra Auschwitz er uhyre sjældne, kun for Liebhaber.

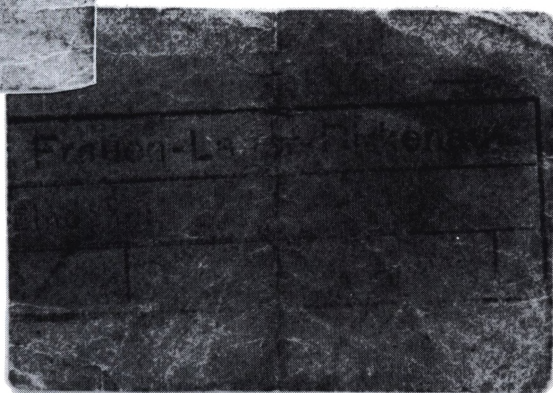
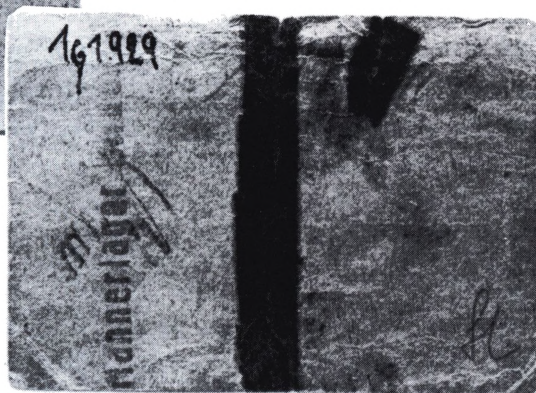
Raucherkarte 1944-45				
Häftlingskantin . I.				
Auschwitz				
Häftl. Nr. 5519 Block				
II	II	II	II	II
30.-5.	6.-11.	12.-17.	18.-23.	24.-28.
I	I	I	I	I
31.-5.	6.-11.	12.-17.	18.-23.	24.-28.
XII	XII	XII	XII	XII
1.-5.	6.-11.	12.-17.	18.-23.	24.-28.
XI	XI	XI	XI	XI
1.-5.	6.-11.	12.-17.	18.-23.	24.-28.

Cigaretrationeringskort (Raucherkart)

Øverste linie lyder **Raucherkarte 1944 - 45**, anden linie **Häftlingskantin 1.** Herunder **Auschwitz**, fjerde linie **Häftl. Nr.** (fangenummer). **Block** resten af kortet er inddelt i 20 felter, der blev annulleret ved gennemhulning for hvert køb.

Birkenau

Birkenau var en kvindelejr, der var tæt forbundet med Auschwitz og bygget samtidig med denne. Livsbetingelserne for jødiske kvinder - lejren husede mange polske og russiske kvinder - var lige så grusomme som i Auschwitz. Flere sedler fra Auschwitz blev også brugt i Birkenau. De er overstemplet på bagsiden, som de to sedler på næste side viser. Den mest almindelige overstempling er Frauenlager Birkenau og Mannenlager Birkenau.

Auschwitz

RM. -0.50 og RM. 1.- blev uddelt til særligt udvalgte "tjenstvillig" arbejdere i Birkenau. Bagsiden af sedlerne blev stemplet med teksten "Birkenau kvindelejr" på tysk.

K. L. Bu. (Auschwitz-Buna-Lejren?)

Der findes en gådefuld udgave af koncentrationslejr-sedler, som ingen forskere har været i stand til positivt at forbinde med en enkelt lejr, men som menes at være brugt i Auschwitz-Buna-Lejren.

Kilde: Lance K. Campbell, Prisoner of War and Concentration Camp Money.

Det er muligt at sedlerne kan stamme fra Auschwitz-Buna-Lejren, men mere sandsynligt er det efter min mening, at de stammer fra en af Buchenwalds underlejre/udekommandoer, idet de minder meget om sedlerne fra Dora, som også har **K. L. Bu.** midt på sedlen og er savtakket i venstre side, det kan være en forløber for disse sedler?

Sedlerne

Der er udgivet to typer af sedler, en udgave i tre værdier, samt en udgave uden værdiangivelse. Alle sedler måler 70 x 55 mm. og er savtakket i venstre side, hvilket indikerer, at de stammer fra en slags kuponhæfte. Alle sedler har vandmærke.

Type 1: Øverst i venstre hjørne kontrolnummer, på midten af sedlen er **K L Bu.** diagonalt trykt, i venstre hjørne **Serie C**, i højre hjørne **Wertmarke RM.** (værdiangivelse). Nede i kanten trykkerens mærke **L. 1187**.

Type 2: Øverst i venstre hjørne kontrolnummer, på næste linie **K L Bu.**, nede i venstre hjørne **Serie A**, i højre side **Wertmarke** herunder værdiangivelsen, nederst på sedlen trykkerens mærke **L/0906**.

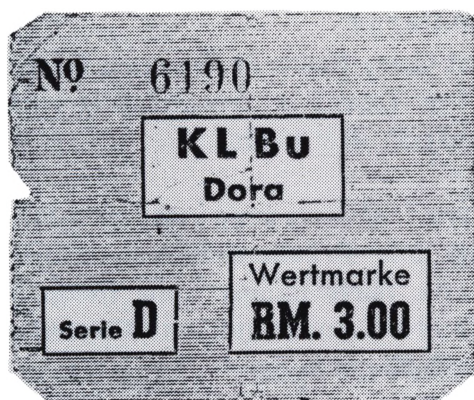

Vurderingspriser

	1+ / VF	1 / F
RM .50, hvid	3.500.-	2.200.-
RM. 1.00, gul	3.500.-	2.200.-
RM. 3.00, blå	3.500.-	2.200.-
Uden værdiangivelse	3.500.-	2.200.-

Type 2:

RM. 1., rød	3.500.-	2.200.-
RM. 3., grøn	3.500.-	2.200.-
Uden værdiangivelse	3.500.-	2.200.-

Sedlerne fra **DORA** minder forbløffende meget om de sedler fra **K L BU**, som efter sigende ingen endnu ikke har kunnet forbinde med en bestemt lejr.

Kan de have forbindelse med **KL BU. DORA**?

Gross Rosen

Koncentrationslejren Gross Rosen lå i Schlesien nær byen Breslau i Polen.

Den 26. december 1944 blev 5 danskere sendt fra Sachsenhausen i kreaturvogne til Gross Rosen, hvor de ankom et døgn efter.

De 5 mand fik iøvrigt tildelt arbejde på "Blaupunkt Radio", hvor der skulle fabrikeres kondensatorer.

Gross Rosen var en koncentrationslejr af de meget rå. Blockälteste slog løs på fangerne for ingenting; mange blev skudt eller bidt af store blodhunde. Det var et helvede i lejren, som de, der oplevede det, aldrig nogensinde i deres liv vil glemme.

For danskernes vedkommende blev opholdet i lejren kun af begrænset varighed. Allerede fra begyndelsen af februar kunne man høre kanontorden i det fjerne. Den 6. blev fangerne - også de 5 danskere - sendt afsted på en transport i åbne kulvogne, som kørte over Liegnitz, derefter sydpå over Melnik nord for Prag, for til sidst - efter fire døgn rejse - at nå Nordhausen koncentrationslejren. Vel omkring 500 fanger mistede livet på denne tur.

Medens transporten havde stået på, blev Gross Rosen befriet af russerne den 7. februar 1945.

Sedlerne

Fra Gross Rosen er de eneste kendte sedler "Prämienschein". De findes i to typer. Type 1 er fremstillet af papir og type 2 af pap fra 1944. De måler omkring 70 x 50 mm.

Type 1: Øverste linie i teksten lyder: **Konzentrationslager Groß-Rosen**, anden linie: **Prämienschein** og tredje linie et felt med vandrette streger til at skrive fangenummer i, på fjerde linie: **Wert: RM 0.50** eller **RM 1.00**. Nederst i venstre hjørne trykkerens mærke: **B/0496**. Type 1 findes også uden de vandrette streger.

Type 2: Øverste linie i teksten lyder: **Prämienschein über RM.-.50**, anden linie **Konzentrationslager Gross - Rosen**. På midten af sedlen en cirkel med **D. St.** Trykkerens mærke i nederste venstre hjørne: **KL/100 - 8. 44/500 000**.

Vurderingspriser

RM. -.50 gul,
 RM. 1.00 rosa,

1+ / VF

**3.000.-
 3.000.-**

1 / F

**2.200.-
 2.200.-**

Type 2:

RM. -.50 gul,

3.000.-

2.100.-

Stutthof

Koncentrationslejr Stutthof var den første lejr, der blev oprettet i Polen. Stutthof er navnet for den polske landsby Sztutowo. Lejren var beliggende 35 km sydøst for Gdansk (Danzig) og var i brug fra september 1939 til og med maj 1945.

Det var oprindeligt kun en lille lejr med omkring 3000 fanger; men ved evakueringen den 25. januar 1945, blev de ca. 25.000 fanger, der var i lejren, sendt af sted på den frygteligste døds-march mod ubestemte mål.

I alt har der været omkring 115.000 fanger, hvoraf ca. 65.000 døde. Hertil kommer omkring en snes tusinde jøder, der aldrig blev registrerede inden likvidationen.

De 150 danskere, som den 2. oktober 1943 blev sejlet fra København og kom til Stutthof, blev modtaget med de hjertelige ord: "Her gives kun en vej til friheden - gennem krematorieskorstenen". De var ikke blevet arresterede på grund af deres eventuelle modstandsarbejde, men udelukkende som et led i den nazistiske ideologi. Man ønskede at fjerne disse mennesker på grund af deres politiske overbevisning. De var - eller havde været - kommunister eller tidligere Spaniensfrivillige. Det var 143 mænd og 7 kvinder.

Af kvinderne døde en i lejren den 11. februar 1945. Af mændene døde fem i lejren. Desuden døde ni mand under evakueringsmarchen efter den 25. januar 1945.

En dansk fange skriver: *"Det, der gjorde opholdet i Stutthof til en så frygtelig oplevelse for os, var ikke så meget de fysiske som de psykiske lidelser. Vi så den dyriske måde, hvorpå SS'erne gik frem over for de andre fanger, særlig russere og jøder".*

På nogle arbejdskommandoer blev der givet Prämianschein, 50 Pfennig eller 1 Mark hver anden, tredje eller fjerde uge. Med disse penge kunne man i lejrens kantine købe tobak for 1 Mark eller ½ skål rødbeder for 1 Mark eller mineralvand for 25 Pfennig. Ellers anvendte man som regel pengene til at købe mad eller tøj for. Oplysningen stammer fra en dansker, som sad i Stutthof.

Sedlerne

De eneste sedler, der kendes derfra, er Prämienschein, der alle er af pap og måler 73 x 50 mm. Øverste linie **Konzentrationslager Stutthof**, herunder **PRÄMIENSCHIN**, på tredje linie **WERT: RM. .50.-** eller **RM. 1.-**, forinden fra venstre side: **Wehrkeisdruckerei XX 2626 20000 8/44**

Sedlerne er som regel håndstempet: **Akolt** herunder **SS - Hauptscharführer**

Denne seddel er hjemtaget af Aage Munkholm, fange 25.748, der kom til Stutthof den 5. oktober 1943.

Vurderingspriser

RM. -.50 rød,

RM. 1.- rød,

1+ / VF

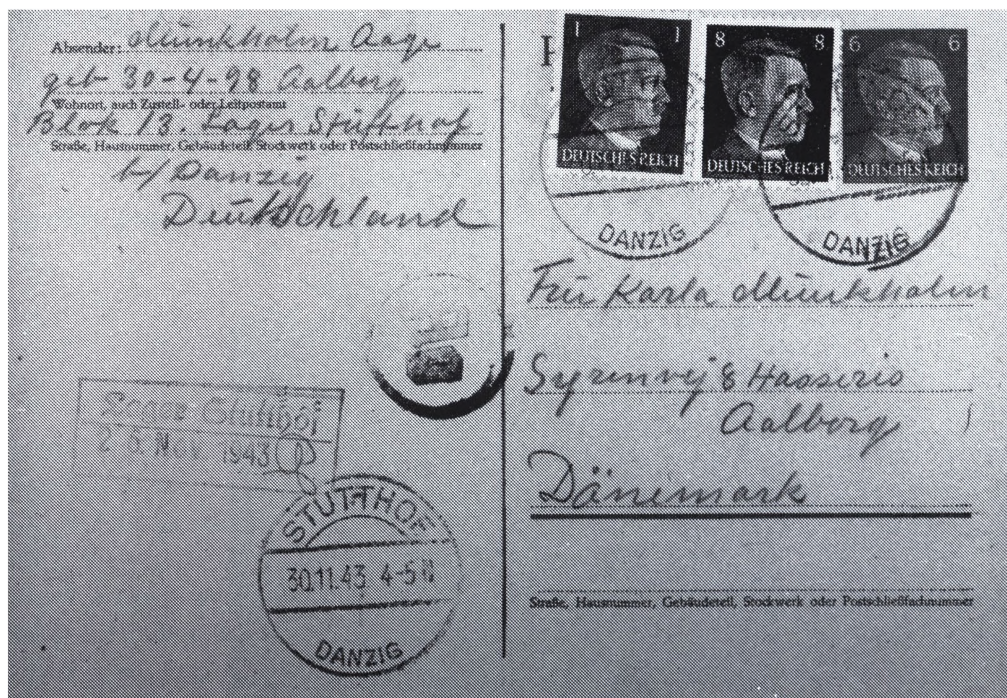
2.800.-

4.000.-

1 / F

1.700.-

2.200.-

Kære Karl
 Stuthof 18-11-43
 Tak for det brev jeg vil benytte lejligheden til af meddele
 dig at du maa skrive 2 gange om maanedens dag højst
 60 linier pr gang men ingen fotografier maa sendes
 jeg er glad for at i er rasker og ved godt mod Karin
 kleser sig nok. jeg vil igen minde dig paa at du
 kærhøjest sender mig følgende ting det skal være
 gamle 1 Sætte 1 sæt undertøj 2 par strømper min
 Skindhue 1 par arbejds handsker 1 par uld vante
 samt de par smaa smørkøller som i faar sat Træbæ
 de i Nr 42 dernest føde varer af alle arter som kan
 holde sig saa som Røget Flæsk Spegepølser Fedt Smør
 Ost Sukker Brød Ommalade Horning og lignende
 men du maa pakke de meget godt med da det er
 længe under vej og faar en del kærhøst til sidst de
 kærhøsteste tilkommer og kys god bedring med Karin din Aage

Brev fra Aage Munkholm, blok 13. Lager Stuthof. 18-11-43.
 Som det fremgår af brevet, måtte Aage Munkholm modtage 2 breve om mdr.

Mauthausen

Koncentrationslejren Mauthausen lå nogle få kilometer fra byen Mauthausen i nærheden af Linz i Bøhmen, Østrig.

To danskere kom med en af de sidste transporter fra Sachsenhausen den 16. februar 1945 til Mauthausen. Af de 2500, der havde forladt Sachsenhausen, var kun omkring 1700 i live ved ankomsten. Da lejren på dette tidspunkt var overfyldt, udvalgte kommandanten, Dachmeier, yderligere 400 af de nyankomne til tilintetgørelse.

En franskmands beretning for Nürnbergdomstolen: *"Disse 400, der enten frivilligt var kommet frem eller særligt udvalgt, blev klædt helt nøgne. De blev efterladt i 18 timer i det fri i 16 graders frost mellem vaskeribygningen og lejrsmuren; men det gik alligevel for langsomt for SS. Tre gange i nattens løb blev disse mænd sendt ind under bruserne. Tre gange måtte de ud og stå i det fri, uden at være tørret. Da vi om morgenen skulle til arbejde, lå ligene spredt på jorden. De sidste blev dræbt med økse."*

Det var kun få danskere, der kom til Mauthausen. Den 22. marts kom Røde Kors vognene og befriede de danskere og nordmænd, som var i lejren.

Amerikanerne befriede lejren i april 1945.

Sedlerne

Fra Mauthausen er kendt to typer af "Prämienchein". Type 1 er fremstillet af papir og fra april 1943, type 2 af pap og fra august 1944. De måler omkring 73 x 51 mm.

Type 1: Øverste linie i teksten lyder: **Konzentrationslager Mauthausen**, anden linie: **PRÄMIENSCHIN**, herunder en blok med vandrette streger, fjerde linie: **WERT: RM 1.-, RM 2.- og RM 5.-**. Nederst i venstre hjørne trykkerens mærke: **KL. M 1/2-4-43**.

Sedlerne findes med forskellige overstempler: "**SS-Kantinenverwaltung**" eller "**Aktiengesellschaft Bau des Loibitunnels**".

Type 2: Øverste linie i teksten lyder: **Prämienchein über RM.-.50 eller RM. 1.-**, anden linie: **Konzentrationslager Mauthausen**. På midten af sedlen en cirkel med **D. St.** Nederst i venstre hjørne trykkerens mærke: **KL/100-8. 44/500.000**.

Vurderingspriser

RM. 1.- brun,

RM. 2.- rød,

RM. 5.- gul,

Type 2:

RM.-.50 rød,

RM. 1.- blå,

1+ / VF

2.800.-

3.500.-

3.500.-

Sjælden

2.800.-

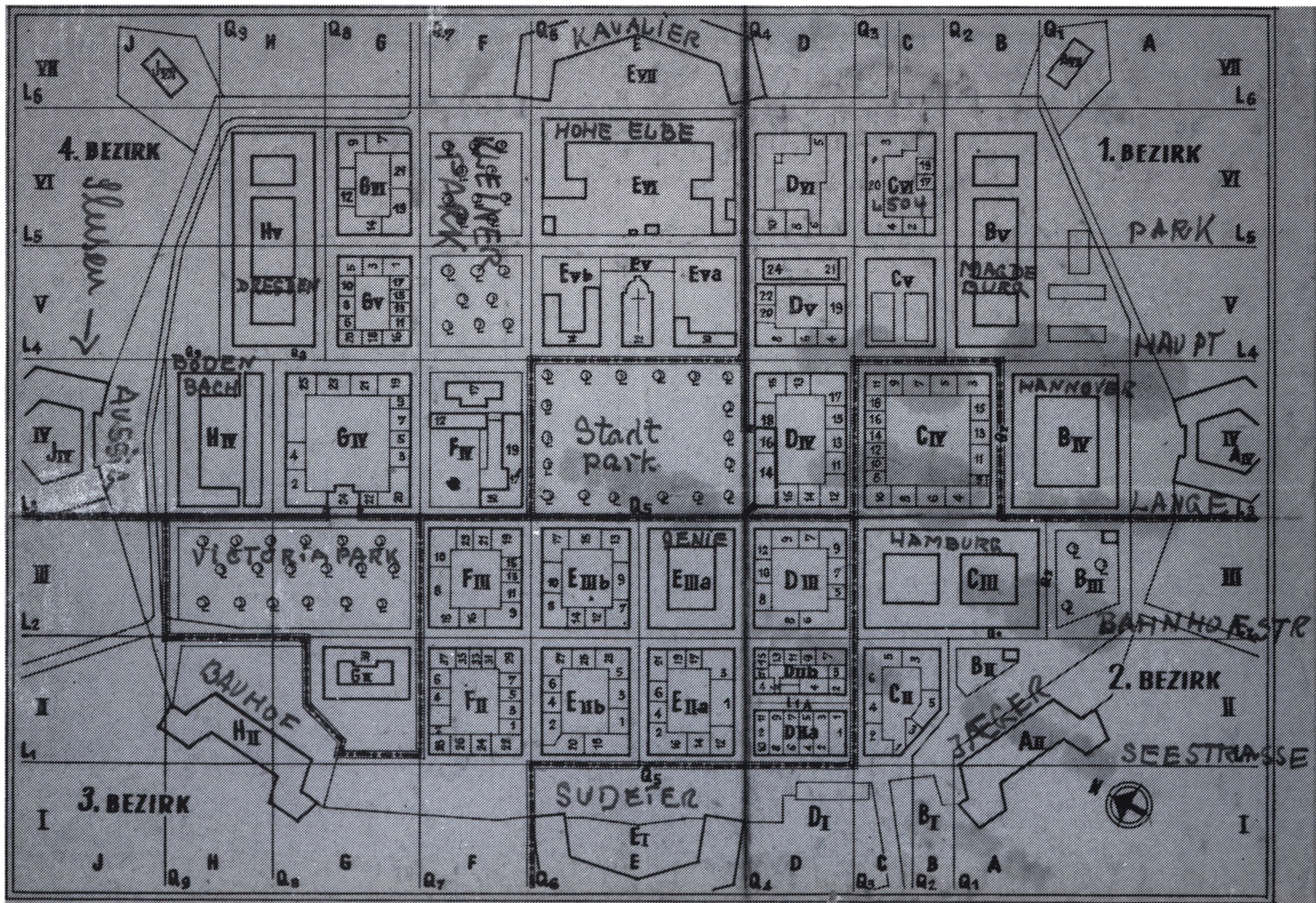
1 / F

2.100.-

2.400.-

2.400.-

2.100.-

Theresienstadt

Theresienstadt (Terezin) var en fæstningsby beliggende 60 km nord for Prag på vejen mod Dresden og kun 3 km fra industribyen Leitmeritz.

Byen blev i 1770 grundlagt af kejser Josef II som en fæstnings- og garnisonsby. Den blev opkaldt efter hans moder Maria Theresia.

Theresienstadt skulle have tjent som fæstning, men blev aldrig andet end en hensovende garnisonsby med sine 13 store kaserner og ca. 200 beboelseshuse. Gaderne er snorlige, som ligger vinkelret på hinanden. De hed Lange-gade og Tværgade med talangivelser, f.eks. Langestrasse nr. 4.

I foråret 1939 besatte Tyskland Tjekkoslaviet. Nazisterne besluttede, at Theresienstadt skulle være en mønsterghetto med det formål at imponere det internationale samfund og det internationale Røde Kors, og samtidig ghetto for særligt udvalgte jøder fra Tyskland, Tjekkoslaviet, Holland og Frankrig. Gamle over 65 år, krigsinvalidere fra 1. Verdenskrig med jernkors af 1. klasse, højtstående politikere og embedsmænd, ansete videnskabsmænd (en overgang var der over 900 læger i Theresienstadt) og kulturpersonligheder - og så skulle de danske jøder bringes hertil.

For at gøre plads til jøderne blev ca. 7000 tjekkiske borgere i 1941-42 tvangsforflyttet, og i slutningen af november 1941 afgik den første transport af jøder fra Prag til Theresienstadt. Det var 500 unge mænd, den såkaldte A.K.-transport (Aufbau Kommando). Inden årets udgang var der kommet ca. 15.000 mænd, kvinder og børn til byen. I løbet af foråret 1943 boede der ca. 62.000 mennesker i byen, hvor der før havde været 7000. Og indtil oktober 1943 havde ca. 130.000 mennesker passeret byen, og af disse var der endnu ca. 40.000 tilbage - ca. 30.000 var døde. Resten var blevet sendt østpå til Polens KZ lejre.

Aktionen mod de danske jøder var fastsat til at skulle finde sted natten mellem den 1. og 2. oktober 1943. Klokken 7.00 om morgenen den 2. oktober rapporterede Werner Best til Berlin, at jødeaktionen i Danmark var gennemført. Werner Best nævnte ikke, at der kun blev anholdt lidt over 200 jøder. Men da det gik op for SS-chefen i Berlin, blev han rasende og chokeret og afkrævede Werner Best en forklaring. Han forsøgte at lægge skylden over på det tyske militærs chef i Danmark, von Hanneken. De jøder, man fik fat i ved aktionen samt de ca. 250 jøder, der blev fanget under flugtforsøg, blev sendt med troppetransportskibe til Tyskland og derfra i kreaturvogne til Theresienstadt.

I de første dage var jøderne fra Danmark i Aussigerkasernen, som lå uden for Theresienstadt. Den tjente som en slags modtagelseslejr, og først da alle var registrerede og iøvrigt havde været nødt til at opgive alle deres værdier og

ejendele, blev de ført ind i selve Theresienstadt. De arbejdsdygtige mænd blev ført til Hannoverkasernen, de arbejdsdygtige kvinder til Hamburgerkasernen, medens de ældre indlogeredes i nogle af de gamle huse. Alle var på dette tidspunkt blevet forsynet med den såkaldte "jødestjerne", d.v.s. en gul stjerne, hvori der stod ordet "Jude".

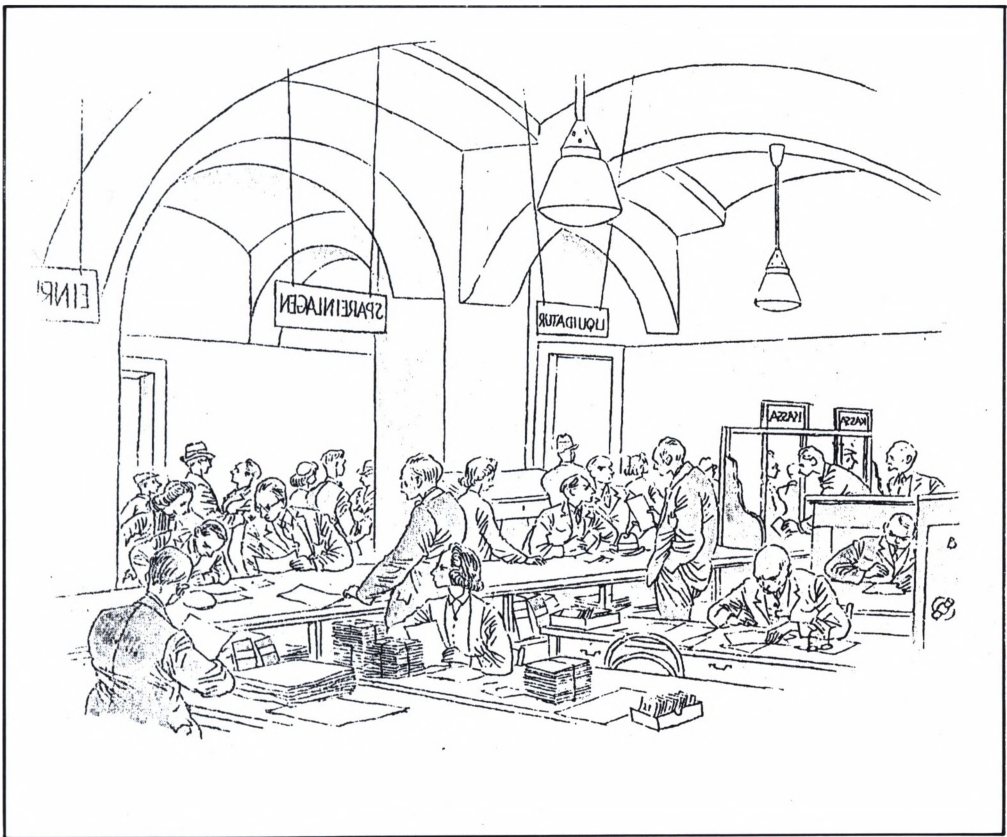

I alt kom der 456 danske jøder til Theresienstadt. Af disse døde 53 inden hjemkomsten til Danmark. Trods disse tal må den tyske aktion mod de danske jøder betegnes som en total fiasko. For det første blev næsten alle reddet (ialt kom der ca. 6500 over til Sverige), men også fordi jødeforfølgelserne i meget væsentlig grad styrkede modstandsbevægelsen og samlede den danske befolkning i en fælles kamp mod besættelsesmagten.

Ghettoen Theresienstadt var en "mønsterlejr"; men det betød ikke, at de interneredes forhold var meget bedre der end i de andre KZ-lejre. Hverdagen var: sult, kulde, lus, lopper og sygdom med mere.

I 1942-43 begyndte der i landene uden for tysk besat område at versere rygter om, at tyskerne havde indrettet udryddelseslejre, hvor man systematisk udslattede jøder og andre uønskede. Det blev derfor bestemt fra tysk side, at Theresienstadt skulle fremvises for det internationale Røde Kors. I Røde Kors-kommissionen var to danskere. Det betød meget for tyskerne at vise, at der ikke var sket de danske jøder noget.

Byen skulle så have alt, som hørte til i et normalt samfund: kulturtilbud, forretninger og en bank. Det hele administreredes af det såkaldte ældsteråd "jødisk selvforvaltning", som bestod af 20-30 medlemmer. I spidsen for den stod den såkaldte "Judenälteste", der var udnævnt af tyskerne, og som var ansvarlig for alt, hvad der skete i byen. Han var den eneste, tyskerne forhandlede med. Danmarks medlem af ældsterådet var overrabbiner dr. phil. Friediger.

IN DER BANK DER JÜDISCHEN SELBSTVERWALTUNG

Fra Den jødiske Bank.

En hollandsk fange Jo Spier blev af Gestapo beordret til at fremstille 18 håndkolorerede litografier forud for den danske kommissions ankomst. Kommissionen fik et sæt med hjem, som nu befinder sig i Frihedsmuseet.

Der passerede over 150.000 jøder igennem Theresienstadt, og ved befrielsen var der ca. 17.000 overlevende. Alle de andre var døde i Theresienstadt eller gasset i Treblinka eller Auschwitz.

Som tidligere nævnt var 456 danske jøder internerede i Theresienstadt, og 53 døde på grund af sult og sygdom. De resterende blev hentet af De hvide Busser den 15. april 1945. Busserne kørte gennem det krigshærgede Tyskland under voldsomme bombardementer til Danmark, hvorfra de blev sendt til Sverige. Arthur Friediger skriver i førømtalte bog: *"Der var stor sorg, da vi forlod byen; ikke blot havde vi alle skaffet os en masse gode venner dernede, men det var den almindelige mening, at det var danskerne, der havde beskyttet byen. Da vi nu rejste, var man meget bekymret for sin fremtidige skæbne. Vi havde det ikke godt dernede, og dog var vi dem, der havde det bedst. Ikke blot med hensyn til mad (takket være de danske **Røde Kors-pakker**), men også psykisk. Vi havde ikke vor familie i Polen, og vi havde også håb om ikke selv at komme der. Og så vidste vi, at hvis vi slap levende ud, så havde vi noget at komme hjem til, hvorimod såvel tyskere som tjekkere i bedste fald måtte begynde helt forfra igen. Det var det, der holdt modet oppe, og det er det, der har gjort, at de fleste af os er sluppet så forbavsende godt fra det.*

PS!

Det var utroligt heldigt, at de danske jøder kom væk fra Theresienstadt, for umiddelbart efter kom der en transport fra en anden KZ-lejr, som russerne var ved at nå frem til. Det bevirkede, at der udbrød en voldsom tyfusedepi med tusinder af døde til følge.

Kilder:

Jørgen H. Barfod, HELVEDE HAR MANGE NAVNE (1995).

Hans Sode-Madsen, THERESIENSTADT (1991).

Zvi Stahl, Jewish Ghettos' and Concentration Camps' Money (1933-1945)

Forlaget Danmark, Verdenshistorie, bind 18.

Grethe Segal, Et folk på flugt.

Ralph Oppenheim, Det skulle så være.

Lence K. Campbell, Prisoner of War and Concentration Camp Money.

Preben Eriksen, Theresienstadt - en mønsterghetto (1993).

Sedlerne samt deres købekraft

Den jødiske Bank udstedte egne pengesedler i værdierne 1, 2, 5, 10, 20, 50 og 100 Kronen. Sedlerne er trykt i Nationalbanken i Prag. De er dateret den 1. januar 1943 og er underskrevet af jødeældsten Jacob Edelstein. Sedlerne kom først i cirkulation i maj 1943. Sedlerne er designet af den anerkendte kunstner Peter Kien, og på forsiden af dem er der en vignette, der viser Moses, som holder tavlen med de 10 bud. Portrættet af Moses er udført af Jindra Schmidt.

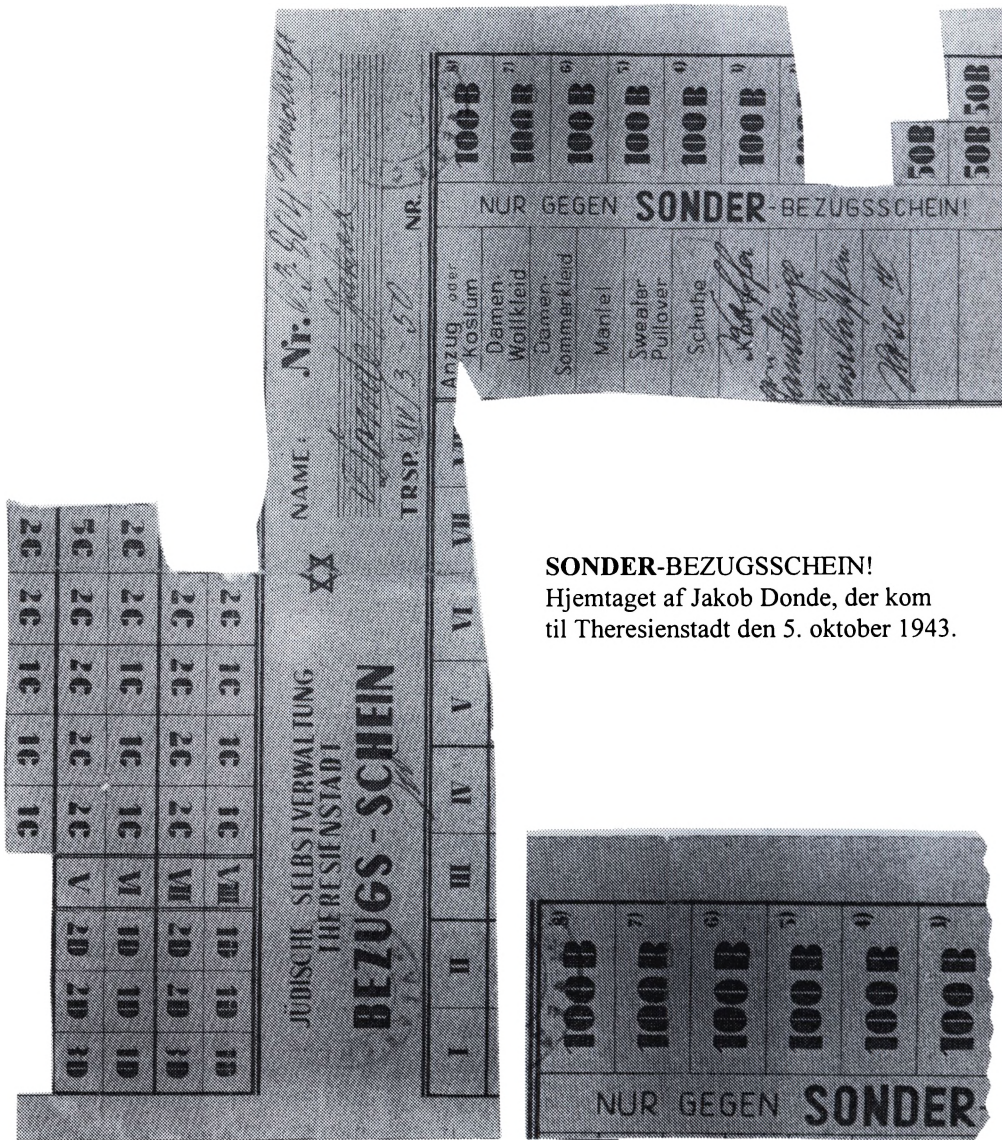

Jacob Edelstein var den første jødeældste. Han blev arresteret den 9. november 1942. Blev derefter sendt til Auschwitz og skudt den 20. juni 1944.

Moses fik overrakt stentavlerne med De ti Bud af Gud på Sinai Bjerget. Budene skulle være jødernes leveregler. Dekorationen er meget misvisende og har intet med livet i Theresienstadt at gøre.

Men sedlerne kan snarere beskrives som kvitteringer end som pengesedler på grund af deres næsten ikke eksisterende købekraft. Arthur Friediger skriver i bogen " I TYSK FANGENSKAB": Grunden til, at man lavede egne penge, var, at tyskerne på denne måde håbede at kunne forhindre den meget store illegale handel mellem jøderne og den tjekkiske befolkning. Han nævner samtidig: Hver indbygger fik udleveret et nummereret punktkort, og på det kunne man så én gang hveranden måned købe et glas sennep, to breve paprika og kommen. Til alle andre varer krævedes en "Sonderbezugsschein".

(Bangsbo Museet, Frederikshavn). 1 x 1.

Pengene havde en begrænset betydning i dagligdagen. Ralph Oppenheim nævner i hans bog "DET SKULLE SÅ VÆRE", at voksne ved indskrivningen i lejren fik 150 Kronen, men heraf skulle de 75 Kronen hensættes som tvungen opsparing. Han skriver også, at man ikke kunne købe det, man havde mest brug for: mad og tøj, men derimod kunne man købe brugte tandbørster, kamme o.s.v.

105 x 150 mm.

Den 5. oktober 1943 kom Sonja Doris Fogel til Theresienstadt sammen med 4 familiemedlemmer som danske statsborgere. Med sig hjem i 1945 havde Sonja Doris Fogel en bankbog som viser, at den 26. november 1943 blev der hensat 105 kronen som tvungen opsparing helt frem til den 13. november 1944, hvor beløbet blev 93 kronen. Først fra den 23. december 1944 var det 75 kronen, som Ralph Oppenheim nævner i sin bog. Ved afrejsen fra Theresienstadt havde Sonja Fogel 1.842 kronen tilgode.

NAME: *Fogel Sonja* 3.

GESPERRTES Guthaben

Datum	zu-ab	BETRAG	UNTERSCHRIFTEN
	±	KRONEN	Buchhaltung Kassa
1943			
26.8.1943	+	105-	<i>R</i>
17.12.1943	+	105-	
1944		210-	
1.1.1944	+	105-	
	+	315-	
25.11.1944	+	105-	
		420-	
16.2.1945		105-	
		525-	
21.4.1945		105-	
		630-	
20.5.1945	+	105-	
		735-	
18.6.1945	+	105-	
		840-	

4. Fortsetzung von Seite *fort-*

Datum	zu-ab	BETRAG	UNTERSCHRIFTEN
	±	KRONEN	Buchhaltung Kassa
1945			
Vortrag		840-	
23.7.1945	+	105-	
		945-	
24.8.1945	+	105-	
		1.050-	
10.9.1945	+	105-	
		1155-	
13.11.1945	+	93-	
		1248-	
23.12.1945	+	75-	
		1323-	
21.1.1946	+	98-	
		1421-	
22. Jan. 1946		75-	
		1496-	
22.2.225			

2. Auszug aus dem Sparkonto Nr. 63615

FREIES Guthaben

Datum	zu-ab	BETRAG	UNTERSCHRIFTEN
	±	KRONEN	Buchhaltung Kassa
		1496-	
23. März 1945		75-	
		1571-	
23. März 1945		75-	
		1646-	
R. K. w.		98-	
		1744-	
R. K. w.		98-	
		1842-	

BANKBOG:

(Bangsbo Museet, Frederikshavn).

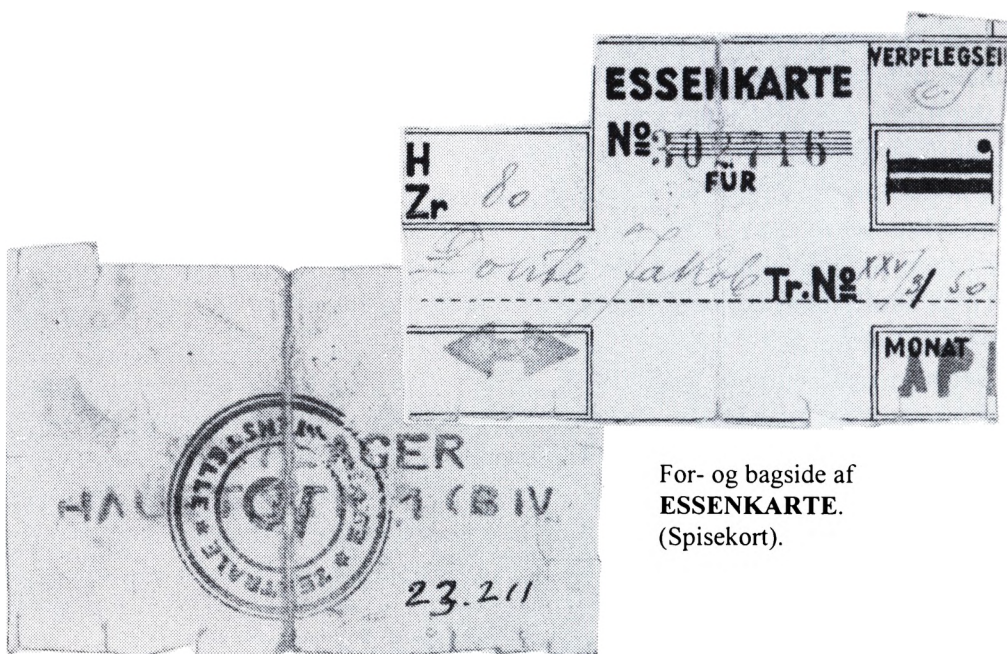
Indbyggerne i Theresienstadt fik et underhold bestemt af tyskerne. Pengene blev udbetalt af "Den jødiske Bank", hvor der var op til 80 mennesker beskæftiget. Alt efter hvad job man bestred i Ghettoen, fik mænd udbetalt fra 105-205 Kronen pr. måned. Kvinder fra 95-205 Kronen pr. måned. Læger, professorer, forfattere og kunstnere fik 145 Kronen pr. måned. Kronen var også kurssat over for Mark i forholdet 5 Kronen = 1 Mark.

Kronen-sedlerne kunne anvendes til betaling af visse servicefunktioner, og f.eks. skulle man betale 50 Kronen for at få udleveret en tilsendt Røde Kors pakke. Ligeledes kostede det 10 Kronen at gæste det lokale teater.

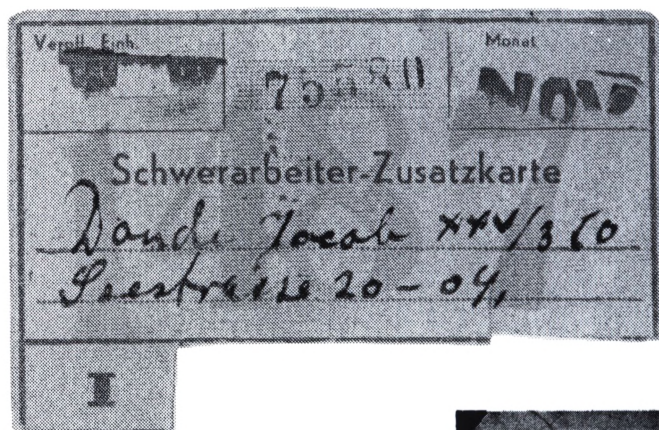
Der blev også oprettet et bibliotek, og for at låne en bog skulle man betale et depositum på 50 Kronen. Der var imidlertid ikke mange af lånerne, der fik deres depositum tilbage. Når en transport afgik fra Theresienstadt til udryddelseslejrene, blev alle ejendele m.m. konfiskeret. Bøgerne kunne så vende tilbage til biblioteket. Det bevirkede, at Theresienstadt Bibliotek havde et indestående i Den jødiske Bank på 225.000 Kronen ved befrielsen.

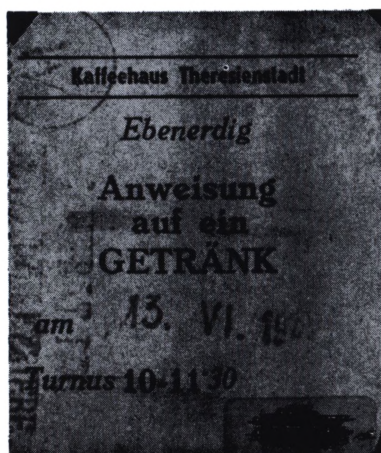
Jakob Donde kom til Theresienstadt den 5. oktober 1943 og havde med sig hjem i april 1945 10 forskellige rationeringskort. (Bangsbo Museet, Frederikshavn).

For- og bagside af
ESSENKARTE.
(Spisekort).

Tillægskort for hårdt arbejde.

"KUPON" til det lokale Kaffehus, hvor
de lokale pengesedler ikke var gyldige.

Det er en meget farverig serie sedler der er udgivet til Theresienstadt.

Bagsiden er ens på alle sedlerne.

Sedlerne

Der er udgivet følgende værdier:

- 1 Krone, grøn. 103 x 51 mm
- 2 Kronen, rød. 109 x 55 mm
- 5 Kronen, brun. 118 x 60 mm
- 10 Kronen, blå. 127 x 63 mm
- 20 Kronen, grøn. 134 x 67 mm
- 50 Kronen, blå. 143 x 71 mm
- 100 Kronen, brunlig rød. 150 x 75 mm

For- og bagside er ens på sedlerne.

Indtil 1973 havde man kun kendskab til 250-300 komplette sæt af Theresienstadt-sedlerne. Men i 1973 kom der 941 komplette sæt på auktion, og på samme auktion solgtes også 9000 sedler med forskellig værdi fra 1- 50 Kronen. Senere er der kommet endnu flere sæt frem, så det er nogle af de letteste ghetto-sedler at erhverve for samlere.

Vurderingspris

Sæt 7 værdier

0 / Unc

750.-

01 / EF

450.-

1+ / VF

300.-

Mühlberg

I november 1944 var politifolkene blevet anerkendt som civilinternerede og assimileret krigsfanger, hvorved krigsfangekonventionen af 27. juli 1927 kom til anvendelse. Denne udvikling var kommet i stand takket være det arbejde, der var blevet gjort af de danske myndigheder.

Rundt om i Tyskland fandtes organiserede under værnemagtens ledelse - en række kommandanturer med en stamlager (Stalag), hvorfra krigsfangerne sendtes til nærliggende arbejdslejre. Den lejr, de danske politifolk - og iøvrigt også de medfølgende civile fanger - fra den 19. september var blevet sendt til, hed Mühlberg a. d. Elbe, Stalag IV B, beliggende 70 kilometer sydvest for Leipzig. I den følgende måned fordeltes de på arbejdslejre, der hørte under Torgau, Stalag IV D og Oschatz, Stalag IV G. Behandlingen af fangerne her var bedre, og de hygiejniske forhold betegnede måske også et lille fremskridt; men maden var lige så ringe her, som man efterhånden var vant til.

Politifolkene var ankommet til Mühlberg den 18. december, og allerede den 23. december afgik de første 150 mand til arbejdslejr, hvorefter arbejdstransporterne afgik med jævne mellemrum i den følgende måneds tid, hvorved ialt 1470 mand sendtes ud.

Det første hold, der sendtes fra Mühlberg til arbejdslejr, kom til Park Meusdorf, et tidligere forlystelsesetablissement, hvor de blev indlogerede i en stor sal. Allerede klokken 5 om morgenen purrede de ud, og ved halvsyvtiden gik eller kørte man med sporvogn til arbejdet. Det kunne tage fra $\frac{1}{2}$ til $1\frac{1}{2}$ time at komme til arbejdsstedet, der var fordelt overalt i Leipzig, og de allerfleste steder var der gode muligheder for at drive den af eller ligefrem gå på beværtning i arbejdstiden. Der arbejdedes utroligt mange steder; her skal nævnes nogle få af dem: Atlas Werke, hvor man tømte jernbanevogne, Gustav Kuhn, hvor det nærmest var lagerarbejde, Tura, hvor der var oprydning i ruinerne, Flugkommando skulle der bl.a. renses mursten, Letsch & Co måtte politifolkene være murerarbejdsmænd. Ved gasværket skulle der læsses kul fra jernbanevognene. 5 mand skulle om natten aflæsse en vogn i løbet af 8-10 timer. Leistner Werke, her var der rig lejlighed til at hvile hagen på skovlskafte, og de lærte ligefrem at stikke af fra arbejdet til en nærliggende beværtning, hvor man for Røde Kors cigaretter kunne få rugbrød eller andet. En transport afgik til Halle; her kom de til at arbejde i firmaet Hingst & Schiller med forskellige jernkonstruktioner. For dette arbejde fik de en ugeløn på 36 mark, for hvilket de bl.a. ude i byen kunne købe forskellige ting. Iøvrigt

var forholdene her forholdsvis gode; men mange steder følte de tyske arbejdere sig som overmennesker, der så ned på krigsfangerne, indtil fronten nærmede sig, hvor de blev ivrige efter at forsikre, at de blot var tvunget ind i partiet, men i virkeligheden aldrig havde været nazister.

Den sidste transport fra Mühlberg til en arbejdslejr afgik den 22. januar 1945 til Neukirchen-Wyhra, der hørte til de bedre lejre. Lejren var indrettet i en gammel bondegård, og der opholdt sig i lejren - foruden de 26 danskere - ca. 80 russiske og 50 franske krigsfanger. Vagtmandskabet var invalider, gamle og drenge, og lejren virkede venlig; men arbejdet i brunkulsminen, hvor de fleste var i arbejde, var til gengæld hårdt. Syge, der skulle til lægen, måtte selv rejse til Borna for egen regning (60 pf.); men var man ikke alt for syg, var spadsereturen - ca. 7-8 km - en god afveksling i det daglige arbejde. Alle i denne lejr havde iøvrigt fået en rød trekant syet på ryggen.

Niels Hoe

- Mit første Job var for en Institution, der hed Tiefbauamt.

Mine Kammerater og jeg blev sat til at flytte Murbrokker fra bomberamte Steder i Byen. Det var ikke noget kompliceret Arbejde, de skulle bare væk fra Gaden, ind paa Fortovet. Vi bestemte selv Tempoet, og det var ikke for voldsomt - vi havde jo god Tid.

Det var Kutyme, at Firmaerne henvendte sig til Lejren ved Mühlberg og forklarede, hvor mange Mand de havde Brug for til Oprydning; Lejren sendte dem saa, hvad de havde Brug for. I Mühlberg havde vi intet tjent, men i Leipzig fik vi 2 Mark om Dagen; Differencen gik - officielt i hvert Fald - til vor Kost og Logi. Men vi havde ikke saa lidt flere Møntsorter her, end vi plejede.

Vi opdagede snart, at vi kunde gaa paa Restaurant; vi maatte ikke, men spurgte ingen om Forlov og gjorde det alligevel. Vi spiste deres "Stamessen", - det var ret billigt; men Retterne var ikke særligt indbydende. En Portion Roesuppe kostede 60 Pfenning; men den rigtige Menu kunde vi ikke faa, eftersom vi ikke fik nogen Fedt- eller Flæskemærker.

Vi var under Bevogtning af civile tyske Arbejdere, Hilfschutzmänner; deres Kendetegn var et gult Armbind med Ørnen. De var flinke og meget tjenstvilige, naar de kunde være det uden at løbe nogen Risiko.

HJEMAD

Vi havde faaet Besked om, at Danskere og Nordmænd skulle samles i en ny Lejr, som laa oppe ved Neuengamme.

Endelig kom Røde Kors-Bilerne! Denne Gang blev vi i hvert Fald ikke narret for dem - som vi så ofte før var blevet. Og vi kunde snakke "nordisk" med de svenske Chauffører.

Saa gik Turen mod Nord! Det var den 31. Marts 1945 om Morgen; Kloken var halv fem.

Kilder:

Jørgen H. Barfod - Helvede har mange navne.

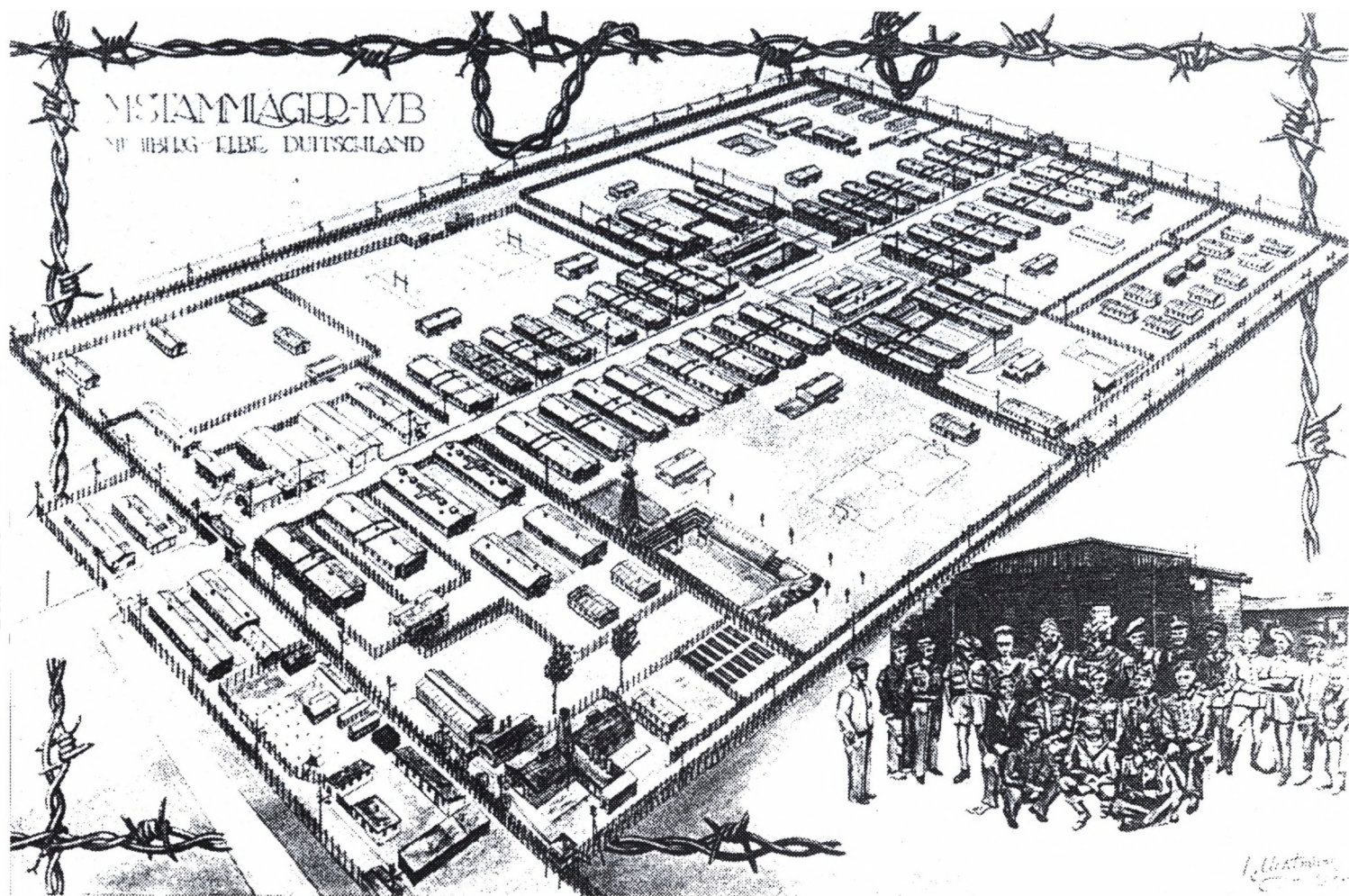
Niels Hoe - Fange i Buchenwalde.

Hovedporten til Mühlberg. M. Stammlager IV B.

Mange danske politibetjente havde sedler med hjem. (5 mark)

Kort over M. STAMMLAGER-IV B.

Kriegsgefangenenpost Stalag IVG
Postkarte 7
 S. 2.
 geprüft

493

Dansk Røde Kors
 15. MRTS 1945
 Gebührenfrei

Absender:
 Vor- und Zuname: Carl Hildager
 Gefangenenummer: 38589 IV G
 Lager-Bezeichnung: Chg 12,
10. Schatz 45a.
 Deutschland (Allemagne)

Empfangsort: København
 Straße: Hilbergsgade 128
 Land: Danmark
 Landesteil (Provinz usw.):

493

Kriegsgefangenenlager Datum: d. 24. Februar 1945

Hvorn alle!
 Et lille ekstra Brev, forinden Brevet til for-
 knyttet den samme Dag om dette. Har I nogt nyt
 med hensyn til mit private Liv fra København?
 Jeg vilde være glad for nogle Billeder af jer, helst
 et af hver af jer, og Morten og Toru. Jeg glæ-
 der mig meget til jeres Breve ^{selvfølgelig} ~~måske~~
 med Nyheder om Familien og egne Forhold. De
 kærtligste Hilsener Toru

Kriegsgefangenenpost fra Stalag IV G, afsendt den 24. Februar 1945.
 Afstemplet af Dansk Røde Kors den 15. MRTS 1945. (3 uger undervejs).

Krigsfangelejre

Kort tid efter den tyske invasion af Polen den 1. september 1939, blev der i Tyskland oprettet et netværk af krigsfangelejre. I slutningen af september havde den polske hær kapitulert og ca. 750.000 polske krigsfanger var i tyskernes hænder. Der blev oprettet ca. 70 lejre til at huse disse. Ligeledes blev franske, engelske, amerikanske, russiske og mange allierede soldater, der havde kapitulert under kamp i de efterfølgende år, sendt til en af disse lejre. Lejrene var opdelt i våbenart, og fangerne blev inddelt efter rang i de forskellige lejre. Stalags var permanente lejre for hvervet mandskab, Oplags var permanente lejre for officerer, Luftlags var for personale fra flyvevåbnet og Marlags var for flådemandskab. Ilags var lejre for internerede civilpersoner. Antallet af fanger varierede meget, fra nogle få hundrede til Stalag VII A, som var en stor lejr i nærheden af Moosberg, hvor der var over 100.000 allierede fanger.

Til forskel fra 1. Verdenskrig, hvor hver lejr udgav egne krigsfangelejr sedler, blev der udstedt en generel udgave til brug i alle lejrene under 2. Verdenskrig. Disse sedler blev aldrig populære blandt fangerne. Det eneste officielle formål med disse, var til indkøb i de dårligt forsynede lejrkontainer. Sedlerne havde i virkeligheden kun ringe værdi, og reelt blev de også kun brugt til spil blandt fangerne. Flere danske politibetjente, som har siddet i Stalag fangelejre, har haft sedler med hjem som et minde.

Sedlerne var i omløb fra 1939 til de blev inddraget i 1944.

Sedlerne

Sedlerne er trykt på vandmærket papir og har en tydelig rød trekant på forsiden. De er underskrevet af den militære overkommando med undtagelse af nogle, der er signeret af lejrkommandanten. Det menes, at de sidstnævnte er prøveeksemplarer. Nogle sedler er overstemplede med identifikationsnummeret på lejren, hvor de var i omløb. Alle sedler har serienummer. Og med blank bagside.

De er fremstillet i otte værdier: 1, 10 og 50 Reichspfennig og 1, 2, 5, 10 og 20 Reichsmark. 20-Reichsmarksedlerne kom dog aldrig i omløb og er kun fundet som prøveeksemplarer.

På et tidspunkt i 1944 blev de ovennævnte sedler inddraget. Derefter blev d udstedt sedler i nogle få lejre; disse er overstemplede med lejrens numme Sedler, som er overstemplede er ca. 5 gange så dyre som uden overstempling

Fortegnelse over lejre med overstemplede sedler:

Oflag II-C (Woldenberg, Tyskland)

Oflag II-D (Grossborn, Tyskland)

Oflag VII-A (Murnau, Tyskland)

Oflag VII-B (Eichstatt, Tyskland)

Oflag Itzehoe (Itzehoe, Tyskland)

Camp 321

Murnau (Tyskland)

Overstempelt seddel

Vurderingspriser

- 1 Reichspfennig, grå
- 10 Reichspfennig, lyserød
- 50 Reichspfennig, grøn
- 1 Reichsmark, hvid
- 2 Reichsmark, blå
- 5 Reichsmark, brun-gul
- 10 Reichsmark, rød
- 20 Reichsmark, lilla (kun udgivet som prøve).

01 / EF

- 100.-
- 150.-
- 200.-
- 200.-
- 200.-
- 225.-
- 750.-

1+ / VF

- 50.-
- 60.-
- 70.-
- 80.-
- 80.-
- 100.-
- 225.-

Port Kunda

POLITIKEN, mandag den 10. november 1997.

Denne dag kunne man læse en artikel af Mads Lindberg, om at F. L. Smidth & Co. A/S brugte tvangsudskrevne KZ-fanger og sigøjnere på cementfabrik i Estland under 2. Verdenskrig.

I 1941 kørte Nazitysklands krigsmaskine i højeste gear, og der var brug for en uafbrudt strøm af materialer til bygning af fæstningsværker til den fremstormende tyske værnemagt. Med sin samarbejdspolitik åbnede den danske regering mulighed for, at det danske erhvervsliv kunne få del i de mange ordrer til den tyske krigsmaskine.

Den danske cement-koncern F. L. Smidth & Co. A/S ejede i årene 1920 til 1940 40 procent af aktierne i en cementfabrik i Port Kunda i Estland. Da Estland i 1940 blev besat af Sovjetunionen, blev fabrikken nationaliseret og den danske ledelse sendt hjem. Men i 1941 fordrev tyskerne Den Røde Hær fra den lille baltiske stat, og F. L. Smidth kunne vende tilbage og overtage driften af cementfabrikken "Port Kunda Cement", som solgte hele sin produktion til det tyske krigsapparat.

Gunnar Larsen, daværende trafikminister og direktør for F. L. Smidth og en af arkitekterne bag den danske samarbejdspolitik med tyskerne, skrev i sin dagbog den 28. november 1941:

"Det havde altid været F. L. Smidths opgave at levere cementmaskiner til dem, der ville købe. Det havde vi gjort til det gamle Rusland og til bolchevikkerne, og jeg kunne ikke se, at der var noget i vejen for at gøre dette - også over for de nye magthavere. Det var kun at følge den gamle konsekvente linie."

I efteråret 1941 rejste den danske ledelse med direktør Theodor Hansen i spidsen til Estland for at installere nye cementmaskiner og få gang i produktionen. Ved en højtidelighed 24. februar 1942 i Berlin fik Gunnar Larsen overrakt en kontrakt på driften af cementfabrikken i Estland, som nu formelt var ejet af Tyskland. Som tiden gik på fabrikken i Port Kunda fik den danske direktør og hans ingeniører et problem. Efterhånden blev der mangel på arbejdskraft. Løsningen blev at bruge jøder og sigøjnere som tvangsarbejdere på cementfabrikken og i fabrikkens kul- og skiferminer i området. Tyskerne leverede blandt andet arbejdskraften fra KZ-lejeren Vaivra. Og for jødernes vedkommende kom de fleste fra store ghettoer i Vilnius og Kaunas i Litauen. Her en beretning af den dengang 15-årige William Kagan, der ankom den 28. oktober 1943 fra den jødiske ghetto i Kagens til "aussenkommendo Port

Kunda" for at arbejde i cementfabrikkens kalkbrud. William Kagan blev senere sendt til KZ-lejren Stutthof. Men overlevede og bor den dag i dag i USA. *"Da vi ankom til Port Kunda, var der allerede andre fra ghettoen i Vilnius. Alt i alt vil jeg tro, at vi var 500 mennesker. Min far, der var omkring 50 år gammel, ankom sammen med mig; men en dag blev han kørt væk sammen med andre af de ældre. Vi så dem aldrig igen.*

Nogle af fangerne arbejdede på cementlagrene eller arbejdede i kalkbruddet. Andre arbejdede i olieskifer-minen. Jeg så også sigøjnere, men de boede i en anden lejr. De estiske vagter mishandlede os ikke, men det gjorde den tyske kommandant og hans medhjælpere. Efter arbejde plejede de at få os til at stå op i flere timer udenfor i kulden. Direktøren fra cementfabrikken - jeg ved ikke, hvad han hed - plejede at komme til vores lejr og brokke sig over, at vi ikke arbejdede hurtigt nok."

Direktøren tog hjem

I efteråret 1943 blev brugen af tvangsudskrævede arbejdere for meget for direktør Theodor Hansen. Han meldte sig syg og vendte tilbage til Danmark; men den danske ledelse drev fabrikken frem til februar 1944, da tyskerne selv overtog ledelsen.

Både den tidligere trafikminister, Gunnar Larsen, og cementfabrikkens direktør, Theodor Hansen, blev efter krigen anklaget for deres samarbejde med tyskerne.

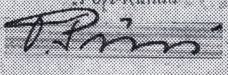
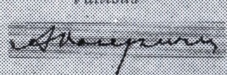
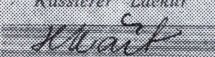
De blev begge frikendt.

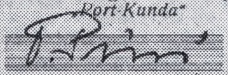
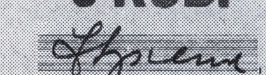
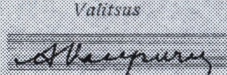
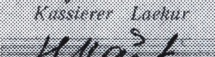
Note:

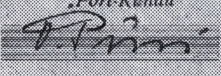
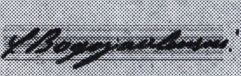
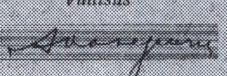
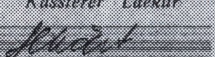
Til grund for artiklen i Politiken ligger, at historikeren Joachim Lund har fået adgang til hidtil ukendte papirer i Rigsarkivet. Papirer, der fortæller historien om F. L. Smidths aktiviteter i Port Kunda under 2. Verdenskrig.

Det er Danmarks Radios dokumentargruppes journalister, der har fundet og talt med William Kagan.

DR P1 sendte den 10. november 1997, radiodokumentaren "F. L. Smidth i Estland.

20. august 1941.		20. augustil 1941.
KREDITSCEIN DER ZEMENTFABRIK „PORT-KUNDA“		TSEMENDIVABRIKU „PORT-KUNDA“ VÖLATÄHIK
DREI RUBEL		KOLM RUBLA
Gültig im Bereiche der Zementfabrik „PORT-KUNDA“		Kehtiv Tsemendivabriku „Port-Kunda“ ulatuses
Die Verwaltung der Zementfabrik „Port-Kunda“	3 RUB.	Tsemendivabriku „Port-Kunda“ Valitsus
		
N ^o 0645	Kassierer Laekur 	N ^o 0645

20. august 1941.		20. augustil 1941.
KREDITSCEIN DER ZEMENTFABRIK „PORT-KUNDA“		TSEMENDIVABRIKU „PORT-KUNDA“ VÖLATÄHIK
FÜNF RUBEL		VIIS RUBLA
Gültig im Bereiche der Zementfabrik „PORT-KUNDA“		Kehtiv Tsemendivabriku „Port-Kunda“ ulatuses
Die Verwaltung der Zementfabrik „Port-Kunda“	5 RUB.	Tsemendivabriku „Port-Kunda“ Valitsus
		
N ^o 1496	Kassierer Laekur 	N ^o 1496

20. august 1941.		20. augustil 1941.
KREDITSCEIN DER ZEMENTFABRIK „PORT-KUNDA“		TSEMENDIVABRIKU „PORT-KUNDA“ VÖLATÄHIK
FÜNFUNDZWANZIG RUBEL		KAKSKÜMMENDVIIS RUBLA
Gültig im Bereiche der Zementfabrik „PORT-KUNDA“		Kehtiv Tsemendivabriku „Port-Kunda“ ulatuses
Die Verwaltung der Zementfabrik „Port-Kunda“	25 RUB.	Tsemendivabriku „Port-Kunda“ Valitsus
		
N ^o 1913	Kassierer Laekur 	N ^o 1913

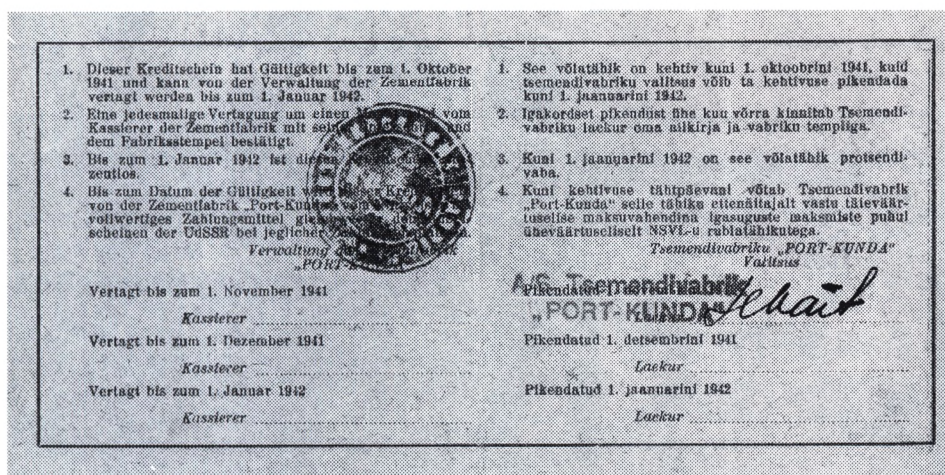
Sedlerne

Sedlerne: 20. august 1941. KREDITSCHIN DER ZEMENTFABRIK "PORT-KUNDA", samme tekst, uanset hvilken værdi de har. I venstre side er teksten tysk, i højre side er teksten på etnisk/russisk. Sedlerne har flere forskellige underskrifter. Ialt er der 5 forskellige værdier. Alle sedler er uden vandmærke og måler 162 x 80 mm.

Bagsidens tekst oversat:

1. Dette kreditbevis gælder til 1. oktober 1941, og kan indløses hos cementfabrikkens administration indtil 1. januar 1942.
2. En tilsvarende indløsning kan foretages hos cementfabrikkens kasserer, hvis de er forsynet med fabrikkens stempel.
3. Indtil 1. januar 1942 er dette kreditbevis gyldigt, derefter ugyldigt.
4. Indtil datoens udløbstid vil dette kreditbevis ved forelægelse for Cementfabrikken "PORT KUNDA" være fuldgældigt betalingsmiddel med samme værdi som rubelsedler fra UdSSR.

(UdSSR: Unionen af de socialistiske Sovjetrepublikker).

- 1 RUB. 1941 blåt tryk på hvidt papir
- 3 RUB. 1941 grønt tryk på gråt papir
- 5 RUB. 1941 lilla tryk på gråt papir
- 10 RUB. 1941 brunt tryk på grågrønt papir
- 25 RUB. 1941 orange tryk på grågrønt papir

Vurderingspris

1+-1 / VF-F

Sæt 5 værdier

800.-